

Légi lehetőségek

Személy- és áruszállítás

A charterváltozat

A repülőgépgyártás mindaddig azon kevés iparágak egyike volt, ahol még nem alakult ki a kelet-nyugati gazdasági együttműködés. Nemrégiben azonban itt is „áttörés” történt, az ICX-Aviation amerikai cég ugyanis megvásárolta a szovjet Jak-40 típusú utasszállító repülőgép licencét, s becslések szerint az elkövetkező húsz évben több mint 1500 ilyen sugárhajtású, úgynevezett kis hatósugarú gépet állítanak majd elő az Egyesült Államokban. Romániában hamarosan megkezdődik — egy kooperációs megállapodás alapján — az angol BAC-1-11 típusú összeszerelése, s az utasszállítóban az angol alkatrészeket fokozatosan felváltják majd a román gyártmányúak. Ez a két szerződés még csak az első közeledés a két gazdasági világrendszer „légiipara” között, de jól jelzi, hogy igen sok lehetőség kínálkozik az együttműködésre a polgári repülőgépgyártás területén.

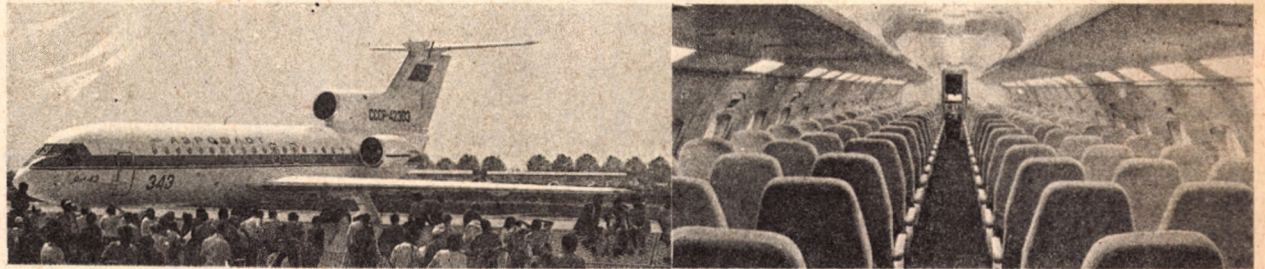
Szovjet szériák

A szocialista gazdasági integráció tagországai közül csak a Szovjetunió rendelkezik nagy hagyományokkal a polgári utasszállító gyártásában. Itt készült és áll menetrendszerű forgalomba a világ első sugárhajtású polgári repülőgépe, a TU-104-es.

A szovjet gazdasági élet, valamint az utas- és teherszállítás számára a légi közlekedés kiemelkedő fontosságú. Számátalan távoli vidékek, várossal csak a repülőgép biztosítja az összeköttetést, sok helyre az élelmiszer, az iparcikkek, a gépek és berendezések, az építőanyagok, valamint a posta eljuttatásának az egyetlen módja a légi szállítás. Ezek után nem meglepő, hogy a világ legnagyobb légitársasága, az Aeroflot csaknem kétezer repülőgépet üzemeltet, a repült útvonalak hossza pedig meghaladja a 800 ezer kilométert. (A szovjet belföldi légivonalak hossza a vasútvonalak hosszának mintegy ötszöröse!)

A hatalmas légiflotta 3500 belföldi repülőtérré „jár” rendszeresen, s mintegy 80 országgal köti össze a Szovjetuniót. Tavaly a légitársaság bel- és külföldi járatait 100 milliónál több utas vette igénybe.

Az óriási légiforgalom lebonyolításához nemcsak sok, hanem többféle típusú repülőgépre is szükség van, hiszen az úgynevezett rövid, közép- és hosszú táv gazdaságossági mutatói eltérők. A hazai repülőgépipar az igényelt változatok széles skáláját gyártja, több százas szériában. A szovjet repülőgépek tervezése négy méltán világhíres tervezőirodában folyik, amelyek te-

A JAK-42-ES KIVÜLRŐL ÉS BELÜLRŐL

Világszerte kelendők a szovjet polgári helikopterek

vékenységét Tupoljev, Iljusin, Antonov és Jakovlev neve fémjelzi.

A szaratovi repülőgépgyárban készül a három sugárhajtóművel felszerelt, rövid hatósugarú utasszállító gép, a Jak-40-es. 1750 kilométert tehet meg leszállás nélkül, óránkénti utazási sebessége 550 kilométer. Kívánság szerint 27-32 üléses változatban készül, a luxus-típuson 11 ülőhely van. A gyártás megindítása óta eltelt tíz évben mintegy ezer gép hagyta el a szaratovi gyár szerelőcsarnokait. A „kis Jak” — amely szakértők szerint olyan forradalmat jelent a polgári légi közlekedésben, mint a hosszú évekig egyeduralgó amerikai DC-3-as — több példánya közlekedik többek között Olaszországban, az NSZK-ban, Jugoszláviában, Ausztráliában, Bolíviában.

Még az idén forgalomba áll a tervek szerint a Jak-42-es, ugyan-csak rövid hatósugarú, három sugárhajtóműves típus, amely 100-120 utast szállít. Ezek a gépek elsősorban az úgynevezett bekötőjáratokon üzemelnek majd, utasokkal „táplálják” a közép- és hosszú távú járatokat. A két, illetve három hajtóműves TU-134 és TU-154, valamint ezek módosított változatai középtávon, 2-4000 kilométer hatósugárral repülnek. 1967 óta járja a világ „légi országútjait” az IL-62-es típus, illetve annak módosított változatai. Ez idáig csaknem másfélszázát építettek a hosszú távú, 195 utast befogadó gépből, amely természetesen interkontinentális járatok lebonyolítására is alkalmas.

Hírek szerint hamarosan menetrendszerű forgalomba áll a 120 személyt befogadó szovjet szupersonikus repülőgép, a TU-144. Az olimpia évében a nemzetközi utasforgalom rendelkezésére áll majd a szovjet repülőgépgyártás újdonsága, az IL-86-os. Ez a négymotoros, úgynevezett széles testű légitársaság 350 utast szállít négyezer kilométer hatósugarban. A légitársaság két szintes, s érdekessége, hogy a beszálló utasok magukkal vihetik a csomagjaikat, amelyeket a repülés idejére az alsó szinten levő „ruhátkamrákban” helyeznek el. (Tavaly előtt októberben került sor a CCCP-86002 jelű, első szériában gyártott légitársaság próbaútjára.)

Világszerte kelendők a szovjet polgári helikopterek, amelyek a legbonyolultabb feladatok ellátásá-

ra is képesek. A nagy teljesítményű óriás szitakötőket eredményesen alkalmazzák az építkezéseken, a tűzoltásban, a mentésben és még számtalan területen.

A KGST-országok légitársaságai döntő többségben szovjet gyártmányú repülőgépekkel repülnek. Újabban Csehszlovákia és Lengyelország is gyárt szovjet, illetve francia licenc alapján kisebb (5-10 személyes) gépeket, elsősorban a gyéresebb forgalmú helyközi járatok igényére. Ugyancsak gyártanak mezőgazdasági feladatok ellátására úgynevezett munkarepülőgépeket, valamint mentő- és sportcélú gépeket.

(A statisztikák szerint a KGST-országok között a legnagyobb az utasforgalom — mindkét irányban — az NDK-Szovjet, a bolgár-NDK és a csehszlovák-Szovjet viszonylatban. Ami az áruszállítást illeti: légi úton a legtöbb áru Bulgária és a Szovjetunió, valamint Csehszlovákia és a Szovjetunió között kerül továbbításra.)

Jelentősen növekszik a szocialista légitársaságok menetrenden kívüli (charter) járatainak a száma. Számos nyugati utazási iroda veszi igénybe ezt a szolgáltatást turistái utaztatására. A KGST-államok légitársaságainak charterjáratjai nemcsak megbízhatóságuk,

A KGST tagállamainak szorosabb együttműködése a légiforgalom területén évtizedünkben alakult ki. A Komplex Program értelmében a tagországok távlati prognózist dolgoztak ki a nemzetközi forgalomban várható utas- és áruszállítási volumenekre. (A légi áruszállítás jelentősége évről évre növekszik, s előrebecslések szerint 1990-ben a szocialista országok egymás közötti árucserre-forgalmának már 5 százaléka bonyolódik majd le a levegőben.) Míg 1975-ben az utasok 9 százaléka utazott repülőgépen, a szocialista országok belföldi és nemzetközi forgalmában, a következő évtized végére ez a szám meghaladja majd a 15 százalékot.

A KGST polgári repülési állandó bizottsága kidolgozta a légi közlekedéssel kapcsolatos közép- és hosszú távú feladatokat, fejlesztési programokat. Továbbra is beruházásigényes ágazat marad a légi közlekedés, hiszen a tagállamok évről évre több közép- és nagy hatósugarú gépet állítanak forgalomba, bővítik a repülőtereket és továbbfejlesztik a „földi kiszolgálást”, vagyis a repülésirányítást, az utaskezelést és a gépek műszaki karbantartását. Közös kiképzőbázist hoznak létre a szocialista légitársaságok a személyzet részére a Szovjetunióban, itt a légiforgalom szakemberei magas fokú képzettségre tesznek szert.

Rendszeres egyeztetés

A légiforgalmi szakemberek rendszeresen egyeztetik két- és több oldalúan a heti járatok számát, valamint az utas- és teherforgalomból származó jövedelmek elosztási rendjét. Időről időre koordinálják az érkezési és indulási időpontokat, a csatlakozásokat, valamint a KGST-n kívüli országokba közlekedő járatok menetrendjét.

A rendszeres egyeztetések is hozzájárulnak a szocialista légitársaságok kedvező hatékonysági mutatóihoz. A helykihasználási együttható — amely a gépek utastelítettségét jelzi — a nemzetközi járatokon több mint 60 százalékos, az általános kereskedelmi kihasználás együtthatója (utaslétszám plusz áruszállítás) pedig megközelíti a 60 százalékot. Mindkét mutató valamelyest magasabb a világtátlagnál.

hanem kedvező díjtételük következtében is „kapósak”.

(A május végi, Chicagóban történt légiszerencsétlenség után a tőkés légitársaságok egy időre leállították az amerikai gyártmányú DC-10-esek repülését. A bizonytalanság következtében az amerikai és kanadai utazási irodák az Európába tervezett charterutakon lehetőleg mellőzik az interkontinentális DC-típust, korábbi foglalásait lemondják az üzemeltető légitársaságoknál. A válságidőszakban az IL-62-esekkel rendelkező szocialista légitársaságokat bízták meg az utak egy részének lebonyolításával.)

Versenyben maradvá

A sokirányú fejlesztés eredményeként a jelenlegi ötéves tervek végéig növekszik a KGST-tagországok repülőgépeinek átlagos szállítási távolsága, amely 1975-ben az utasszállításban 2097, a teherszállításban pedig 3061 kilométer volt. Az egyes nemzetközi útvonalakon kiéleződött konkurenciaharcban a szocialista országok légitársaságai új együttműködési formák alkalmazásával versenyben maradtak.

A kőolaj világpiacán évtizedünkben lezajló események természetesen éreztetik hatásukat a „légiiparban” is. A műszaki és kényelmi tulajdonságok mellett döntő szemponttá lépett elő az energiafelhasználás. A folyton dráguló üzemanyag azonban nem eredményezheti a repülőjegyek árának csillagászati emelkedését, noha szeptember 1-től a nagy nyugati légitársaságok 9-15 százalékkal emelik a személy- és teherszállítási tarifákat. Ebben a helyzetben jelentős az üzemanyag-fogyasztás mutatójának alakulása. Ebben a vonatkozásban is felveszik a szovjet utasszállítókat a versenyt.

Végül: a szovjet gépek iránt megnyilvánuló fokozott érdeklődés nemcsak a kedvező műszaki tulajdonságoknak, hanem áraknak is köszönhető. A szovjet repülő- és helikoptergyárak termékei ugyanis jóval olcsóbbak, mint az azonos kategóriájú amerikai, angol vagy nyugatnémet gépek.

GONDA GYÖRGY —
SZENTGÁLI PÉTER

Miközben az egész világon tovább gyűrűznek a második olajválság hullámai a gazdaságpolitikában és főképpen a borús „konjunktúra-előrejelzésekben — a tőkés világ legnagyobb fogyasztói gócpontjaiban megszűnni látszik a mennyiségi hiány.

A trösztök és az ellátás

New Yorkból július újolsó napján az AP-hírügynökség jelentése így fogalmazott: „Hirtelen világszerte bőségesen van olaj. A fogyasztás csökkent. A termelés emelkedett. A tartalékok lassan kezdik megközelíteni a normális szintet. A rotterdami szabad piac úgynevezett spot árai még magasak, de csökkennek. Feltéve, hogy nem korlátozzák ismét az iráni szállításokat és nem következik be máshol az olaj áramlásának megszakadása, még felesleg is előállhat és a jövő évre minibőségnek nevezhető állapot keletkezhet.”

Ezzel egy időben egy másik jelentés is érkezett New Yorkból, ami már kevésbé volt meglepő. A New York Times feltárta: 1979 második negyedében a legnagyobb amerikai olajtársaságok profitja majdnem 70 százalékkal nőtt. Volt olyan, úgynevezett „független olajtársaság” (az Ashland Oil Co.), amely elsősorban a rotterdami szabad piacon kötött spekulációs üzleteket és ennek következtében a második évnegyedben profitja nyolcszorosára nőtt! Az olajipar óriásai közül a Gulf Oil használta ebben a három hónapban 65 százalékos, a Texaco profitja 105 százalékos telt ki. A mennyiségileg legnagyobb forgalmat lebonyolító monopólium, az Exxon (a hajdani Standard Oil of New Jersey) 20 százalékos profitnövekedésről számolt be.

Rendkívül figyelemreméltó, hogy az olajpiac új jelenségei nem vezettek derűsebb előrejelzésekhez. Ennek oka mindenekelőtt az, hogy az amerikai üzemanyaghiány hirtelen enyhülését bizonytalannak és ideiglenesnek tartják — az olajmonopóliumok akciói közül kibontakozó vita pedig a jelek szerint e monopóliumok magatartásában nem idéz elő lényeges változást.

Ami az első problémát illeti: a viszonylagos bőség pillanatnyi visszatérése ellenére az Associated Press által idézett szakértők úgy vélik: hosszabb lejártra továbbra is feszült ellátási helyzettel kell számolni. (A jelenlegi ideiglenes bőséget a következő tényezőknek tulajdonítják: 1. Az Egyesült Államokban július folyamán csaknem 10 százalékkal csökkent a napi olajfogyasztás az előző év hasonló időszakához képest. A csökkenés mennyisége napi 700 millió hordó, ami nagyjából megfelel a július előtti mennyiségi hiánynak. 2. Mexikó és az északi-tengeri olajlelőhelyek növelték termelésüket és Szaúd-Arábia is bejelentette a napi egymillió hordót kitevő termelésnövelést.)

Ami a másik problémát, a olajtrösztök magatartását illeti, az természetesen kiélezte a vitát az amerikai közvéleményben, sőt a kongresszusban is. Egyre komolyabb vádak érik a tőkés világ nagy olajtrösztjeit, azzal vádolva őket, hogy a szállítás és elosztás monopóliumának birtokában döntő szerepet játszanak a fogyasztói ár-szint emelésében.

A jelek szerint az olajtársaságok egyelőre határozottan visszautasítják ezeket a bírálatokat, ami a gyakorlatban azt jelenti, hogy az Egyesült Államokban és a fejlett tőkés országokban az OPEC-árszint esetleges stagnálása esetén

is folytatódik az olaj árszínvonalának emelkedése. Ez a gazdasági előrejelzések szerint visszahat majd az olajtermelők magatartására. Ugyanis különösen a politikailag feszült és ingatag helyzetben levő Közép-Keleten a termelés-csökkenési tendenciák erősödéséhez vezethet, ha a tőkés világ általános inflációjának üteme meghaladja az olajár emelkedését. Ebben az esetben (különösképpen, ha az amerikai dollár tovább gyengül) a reálértékben számított OPEC-árszint nem emelkedik a normális áremelésnek megfelelően. Így „hasznos hajtóból” az olajat, illetve annak egy részét konzerválni, a

CARTER AMERIKAI ELNÖK – SZEMBEN A NEHEZSÉGEKKEL

Úgy érzi, hogy legalább részben az amerikai gazdaságpolitika számláját fizeti

földben hagyni, mint piacra dobni. Ez az a pont, ahol az olajhelyzetben mutatkozó teljes bizonytalanság és a tőkés világ konjunktúrális helyzete szorosan összekapcsolódik.

Az OECD-prognózis

Már több ízben bebizonyosodott az 1973–74 (tehát az első olajválság) óta eltelt időszakban, hogy a tőkés világban a gazdasági visszaesést, a recessziót organikus okok váltják ki és az olajprobléma — bármilyen fontos is legyen mennyiségileg — csak járulékos okot jelent.

A mostani konjunktúrális előrejelzések is igazolják ezt. Ugyanazokban a napokban, amikor az Egyesült Államokban a mennyiségi olajhiány megszűnéséről beszéltek és egyértelműen ilyen jelek mutatkoztak a vezető nyugat-európai tőkés országokban is — az OECD (ezeknek az országnak reprezentatív gazdasági szervezete) rendkívül borús konjunktúrajelentést bocsátott ki.

Egy évvel ezelőtt az OECD jelentése még azzal számolt, hogy 1979-ben négy százalék körül lesz a szervezet tagságát alkotó 24 tőkés ipari ország gazdasági növekedése. A most kibocsátott jelentés ezzel szemben közölte, hogy a következő 12 hónapban az említett országok gazdasága a maga egészében legfeljebb 2 százalékkal nő, az infláció pedig átlagban eléri a 10 százalékot.

Önmagában véve is ez a legrosszabb előrejelzés az utóbbi hat esztendőben. Különösen, ha tekintetbe vesszük, hogy az említett tényezők következtében a 24 OECD-országban 19 millióra emelkedik a munkanélküliek száma. Ez 6 százalékos átlagnak felel meg és abszolút szintjét tekintve a második világháború befejezése óta páratlan mértékű munkanélküliséget jelent. Figyelembe kell venni

Tőkés konjunktúra

A visszaesés árnyéka

Olaj és gazdaságnövekedés

Növekvő belső feszültségek

sének az „Általános szkepticizmus” címet adta. Megállapította: „Ami valójában irritálja a nyugat-európaiakat — az, hogy túlságosan is kénytelenek tudomásul venni gazdasági függőségüket az Egyesült Államoktól. S ráadásul meggyőződésük, hogy az amerikaiak mitsem törődnek világméretű gazdasági felelősségükkel.” A felületen Nyugat-Európának ez az ingerültsége mindenekelőtt a nyugat-európai mértékkel is óriási és eltúlzottnak ítélt amerikai energiaparaszlarás elítélésében nyilvánul meg.

A gyakorlatban nincs lehetőség ennek az ingerültségnek a feloldására, miután az amerikai gazdaság egész szerkezete a bőséges és olcsó olajellátásra épült. Egy több mint fél évszázadig tartó folyamat során olyan infrastruktúra és társadalmi fogyasztási szokások alakultak ki, amelyeket az amerikai közvélemény számára elfogadhatatlan és politikai hatásában felmérhetetlen változások nélkül nem lehet módosítani. A gyakorlatban országnyi területeken nincs szervezett tömegközlekedés; a gépkocsinagyságot a távolságok, a családnagyság és a családi viszonylatú szállítások határozták meg. A légkondicionálás pedig — amely Nyugat-Európából tekintve abszurd luxusnak számít — elengedhetetlen szerepet játszott a déli-délnyugati államok (az úgynevezett „Napóvezet”) gazdasági fejlődésében. Márpedig ez az elmúlt másfél évtizedben az Egyesült Államokon belül a leggyorsabb növekedést produkálta.

Ösztönző intézkedések

Az említett irritációnak egy másik tényezője a rövid lejáratú amerikai politikai taktikával függ össze. Nyugat-európai gazdasági szakértők ugyanis elképzelhetetlennek tartják, hogy választási év küszöbén a Carter-kormányzat megengedhetné magának a recesszió látványos elmélyülését és a munkanélküliség drámai növekedését. Ennek következtében úgy vélik: a kormányzat bizonyos ösztönző intézkedéseket lesz kénytelen bevezetni. Ez viszont az infláció még erőteljesebb gyorsulásához és a dollár gyengüléséhez vezet, ami az OPEC-országokat újabb áremelésre, illetve a már említett konzerválási-termelés-csökkenési tendenciák erősítésére készíti. Nyugat-Európa tehát úgy érzi, hogy legalább részben az amerikai gazdaságpolitika számláját fizeti. Az olajellátás ingadozásától és hullámzásától függetlenül a tőkés világ vezető országaiban kibontakozó gazdasági stagnálás, illetve visszaesés egyben a közöttük levő feszültségfokozódás forrása is.

Nyugat-Európa ingerült

A várható recesszió és ezen belül az Egyesült Államok nagyon is meghatározó szerepe a tőkés világ gazdasági visszaesésében — nemcsak gazdasági, hanem politikai feszültségeket is teremt. A Time amerikai jobboldali hírmagazin „Nyugat-Európa hangulatával” foglalkozó gazdasági jelenté-

Az „ötök”

Aziasai export Tőkeroham

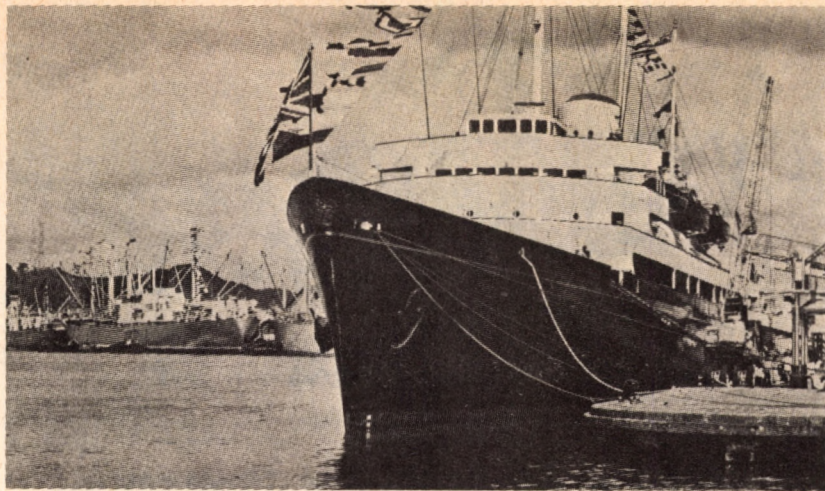
Evtizedünk világgazdasági változásai — különösen a kőolaj árának a megtöbbszöröződése, valamint a fejlett tőkés államokból kiinduló és csak lassan csillapuló recesszió — mindenekelőtt az olajjal és nyersanyagokkal nem, illetve csak kis mennyiségben rendelkező fejlődő országokat sújtották a legdrámaiban. Ezeket az országokat a hetvenes évek közepétől a közgazdasági szakirodalom a „negyedik világnak”, vagyis a szegények legszegényebbjeinek nevezi. A világ országainak többségét képező fejlődő világban az elmúlt évek során azonban ellenkező irányban is jelentős polarizáció ment végbe, s ma már ismét új fogalommal gyarapodott az amúgy is színes paletta: kialakult az úgynevezett „újonnan iparosodó államok” csoportja. Hongkong, Szingapúr, Dél-Korea, Tajvan és Brazília gazdasága „ugrott ki” a fejlődők sorából.

A dinamika alapjai

Persze, a végbemenő — kétségtelenül nagyszabású — gazdasági fejlődés az említett öt országot nem teszi máról holnapra úgynevezett fejlett ipari országgá, de mindenképpen előkelő helyet biztosít számukra a fejlődők között, s a nem távoli jövőben a világgazdaságban is. Nem véletlen, hogy a fejlett tőkés államok vezető gazdasági körei mindjobban odafigyelnek az „ötökre”, sőt egyre vesélyesebb versenytársként számolnak velük egyes gazdasági és földrajzi területeken is.

A négy ázsiai ország a hatvanas évek második felétől követi a „japán példát”, vagyis a hallatlanul olcsó munkaerő révén kedvező árfekvésű és jó minőségű árucikkkel árasztja el a világot. Időközben azonban a japán munkabérek jócskán megemelkedtek, s bár a négy országban is történt béremelés, Hongkong, Szingapúr, Dél-Korea és Tajvan bérszínvonalára még mindig csak egyharmada a japánénak. A „ázsiai henger” tehát az olcsó munkaerő talaján jött működésbe, s a legfontosabb célkitűzés az exportpiacok állandó biztosítása volt.

A „brazília modell” viszont elsősorban a belső fejlesztésen alapult, kezdetben az export nem kapott megkülönböztetett jelentőséget. Természetesen bizonyos mértékig mind az öt országot érintette — Brazíliát a legkellemetlenebbül — az egész tőkés világon végigsöpörő recessziós hullám, de számukra sem a „rengések”, sem a kilábalás nem okoz annyira gondot, mint a fejlődő, vagy akár a fejlett tőkés államok egy részének. Erről tanuskodnak a gazdasági növekedés számai is, amelyek az

SZINGAPÜRI KIKOTÓRÉSZLET

Ellenkező irányban is jelentős polarizáció

OECD-országok — a világ 24 legfejlettebb tőkés államát tömörítő szervezet — által igencsak irigyelték.

Tajvan bruttó társadalmi terméke tavaly 13, Dél-Koreáé 10, Hongkongé és Szingapúré 8 százalékkal növekedett, s hasonlóan alakult a növekedési ráta az 1978-at megelőző 5 évben is. Brazília viszont tavaly „gyengélkedett”, a gazdasági növekedés 4 százalék körül alakult, s ez kétségtelen visszaesést jelent az előző öt év 9 százalékos átlagnövekedéséhez képest. (Érdemes megemlíteni, hogy az öt újonnan iparosodó ország közül jelenleg Brazília áll a leggyengébb lábakon. A dél-amerikai országban az infláció tavaly 41 százalékos volt, a külföldi adósságok állománya pedig elérte a 40 milliárd dollárt. Az erőteljes gazdaságpolitikai intézkedések hatásaként idén az infláció mintegy 10 százalékos csökkenését várják, s remélik, hogy a 80-as évek elején már ismét 7—10 százalékos lesz az évi gazdasági növekedés. A jelenlegi kedvezőtlen gazdasági teljesítmény nem változtat azon, hogy Brazíliában jelentős iparosodás van folyamatban, amit jól jellemez az iparcikkek kivitelének az alakulása is: míg 1967-ben az ipari export értéke 163 millió dollár volt, tíz évvel később ez a szám már 3,4 milliárdra emelkedett.)

Új fejlemények

Viszonylag alacsony azonban az infláció az ázsiai „mintaországokban”, Szingapúrban például nem haladja meg évente az 5 százalékos. Mindegyik újonnan iparosodó országra jellemző az erőteljes, sok esetben agresszív exportpolitika, amelynek következtében évente 20—30 százalékkal növekszik a kivitelük. A munkanélküliség viszonylag ismeretlen fogalom ezekben az országokban, s kedvezőnek mondható a külkereskedelmi és a fizetési mérlegek helyzete is. Hongkong például mindinkább Ázsia egyik legfontosabb pénzügyi központjává válik: területén több mint 800 bank működik, s a 12 milliárd dolláros betétállomány 30 százaléka külföldi tulajdon. (A hongkongi dollár igen szilárd fizetőeszköz, s a külföldiek bizalmát az is növeli, hogy fizetési mérlege az elmúlt 31 év során 27 alkalommal zárult aktívummal.)

Mindezek a tényezők, valamint a kedvező profitkilátások érthető módon mágnesként vonzzák a külföldi, elsősorban amerikai és japán tőkét, újabban pedig a nyugat-európai beruházókat is. A „tőkeroham” nem ellentétes az öt or-

szág gazdaságfejlesztési elképzeléseivel, hiszen a kivitelből származó bevételek mellett a külföldi tőkét tekintik a továbblépés kulcsának. (Japán vállalatok például Dél-Koreában mintegy 350 vállalkozásban vesznek részt.) Új fejlemény, hogy az USA-tól és Japántól való függőség csökkentése érdekében az újonnan iparosodók szívesen látják a Közös Piac befektetőit is, s a Kilencekkel szemben a gazdasági kapcsolatokat minél szorosabbra fűzni. A csillagászati olajszámlák persze, az „újgazdag” fejlődő országoknak is gondokat okoznak, de távolról sem olyan mértékben, mint a csoport többi állama esetében. Az export-offenzívából származó bevételek ugyanis bőségesen fedezik a növekvő energiaköltségeket, ugyanakkor a fejlődők többsége kénytelen kölcsönöket felvenni, minek következtében az exportjövetelem egyharmadát ma már a korábbi kölcsönök visszafizetésére, törlesztésére fordítják.

Az „ötök” gazdaságfejlesztési politikája jelenleg a változás jeleit mutatja. Az erőteljes export révén keresett pénzt ugyanis a gazdasági szerkezetváltás céljaira kívánják fordítani. Eddig exportcikkeik (és exportsikereik) főleg a munkaintenzív, viszonylag egyszerű technológiát képviselték, a jövőben azonban fokozatosan át akarnak állni a tőke- és tudásintenzív, tehát bonyolultabb, fejlettebb technikájú termékek gyártására és kivitelére. Ez a szerkezetváltás nagy mennyiségű tőkét és modern technikát, technológiát, s nem utolsósorban jól képzett szakembereket igényel. A cél érdekében, mind az öt ország jelentős összegeket áldoz modern technológia importjára és a szakemberképzésre. A dél-koreai kivitelben például jelenleg a könnyűipar részesedése mintegy 50 százalék, a tervek szerint az elkövetkező évtized végére ez az arány 20 százalékra csökken, s előtérbe kerül majd a nehéz- és a gépipari export.

Érdemes külön szólni a brazil fejlesztésről is, hiszen a dél-amerikai ország fejlődése más úton történik, mint az ázsiaiaké. A brazil „csoda” megtorpanását csak átmenetnek tekintik az ország vezetői. Az iparfejlesztés fokozatosan történik, Brazília még jó ideig az Egyesült Államok mögött a világ második mezőgazdasági exportőre marad. Egyelőre nem exportcentrikus az iparfejlesztés, de azt remélik, hogy a 80-as években Brazília is belép majd a hajó-, acél- és gépkocsipar sorába. Az ipari célok elérésében fontos szerepet kap az importfüggőség felszámolása az energetikában. Kétségtelen, hogy a brazil fejlődés egyes állomásai eltérnek a

négy ázsiai országtól, de a végső célkitűzések általában azonosak.

Az öt fejlődő ország világgazdasági súlya ma még nem jelentős, de néhány exportcikkükkel komoly fejfájást okoznak a fejlett tőkés államok termelőinek és gazdasági vezetőinek. Az elmúlt öt évben az Egyesült Államokat és Nyugat-Európát szinte elárasztotta az ázsiai (nem japán) olcsó és jó minőségű áruözön: textíliák, lábbelik, órák, rádiók, játékok, színes televíziók, félvezetők, csapágy, acél, és újabban hajók képezik az exportlista gerincét. Az amerikai és nyugat-európai aggodalmakat és ellenérzést csak fokozza, hogy Japán is ezekkel a termékekkel árasztja el piacukat.

Szerkezeti változások

A nyugat-európai — de sok esetben az amerikai — iparágak egy része erélyes intézkedéseket követel az olcsó ázsiai export megfékezésére, korlátozására, mert ellenkező esetben — hangoztatják — nemcsak gyárak, hanem egész ágazatok húzhatják le a rolót. Különösen a textilipar, a cipőipar, valamint a szórakoztató elektronikai ipar érzi helyzetét veszélyesnek, mert a vásárlók mind szívesebben veszik meg az ázsiai termékeket.

Az érdekelt kormányok — hogy ideig-óráig lehalkítsák az egyes iparágak jajkiáltásait — sorra vezetnek be protekcionista intézkedéseket (mennyiségi korlátozások, kvótarendszer, bonyolult és hosszadalmas vám eljárás stb.) az ázsiai export megfékezése érdekében. Az akció támogatására igyekeznek megnyerni a szakszervezeteket is; arra hivatkoznak, hogy az olcsó ázsiai export következtében sok gyár, iparág juthat csődbe, s az elbocsátott munkások majd tovább növelik a munkanélküliek népes seregét.

Az exportőrök viszont szakadatlanul követelik a protekcionista intézkedések felszámolását, s arra hivatkoznak, hogy a fejlett tőkés országok exportjának 30 százalékát már ma is a fejlődő világ veszi fel, ugyanakkor ők csak 2 százalékát fedezik az OECD-országok fogyasztásikk-szükségletének. A protekcionista intézkedések valószínűleg rövid időn belül nem fognak enyhülni, vagy megszűnni a fejlett tőkés államok részéről, de az újonnan iparosodók exportigénye sem lanyhul, hiszen fejlődésük és továbbfejlődésük motorja éppen a kivitel.

Még sok összecsapás várható ezen a területen, de éles küzdelemre nem lehet számítani. Hiszen az ipari országoknak szükségük van a legsikeresebb fejlődők áru- és tőkepiacára, s exportpozícióikat bármikor megingathatják az esetleges ellenprotekcionista intézkedések a fejlődők részéről. (Nem hagyható figyelmen kívül, hogy Nyugat-Európa szívesen látja az USA-tól és Japántól való függőség csökkentésére irányuló ázsiai és latin-amerikai törekvéseket, mert ez új piacokat jelenthet áru számára.)

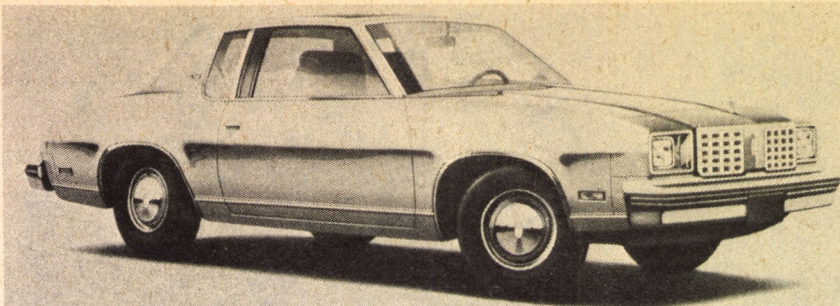
Az újonnan iparosodó országok színrelépésével átrendeződési folyamat indult meg a világgazdaságban. Nyugati gazdasági szakemberek arra számítanak, hogy egyes iparágakat — textilipar, cipőipar, egyes elektronikaágazatok stb. — fokozatosan vissza kell fejlesztetniük, mert a gazdaságos és versenyképes termelés az említett fejlődő országokba tevődik át.

GONDA GYÖRGY—
SZENTGÁLI PÉTER

Csődöt küzd a Chrysler, az USA harmadik legnagyobb autógyára. A nagy tekintélyű gyár válságáról szóló vezércikkével egy időben jelent meg egy másik híradás — az új japán gépkocsiberendezésről, az „economic” kapcsolóról. Ez az újítás tulajdonképpen nem is újítás, hiszen hasonló berendezések már régóta ott találhatók a nagy erejű vontatók, kamionok sebességváltói mellett. Arra szolgálnak, hogy az adott sebességfokozatban „megfelezzék” a fordulatszámot, ezáltal csökkentve az üzemanyag-fogyasztást. (Még egyszerűbben: az eredetileg négy- vagy ötfokozatú sebességváltó kapcsolóval nyolc-, illetve tízfokozatúvá alakul.)

A Chrysler, az országúti cirkálók kitaró és rendíthetetlen készítője fejlesztési, gyártmánykialakítási programjában nem vette figyelembe az idők szavát — pontosabban az energiaválság követelte módosításokat. Míg például a General Motors és a Ford tanult Európától és a japán kezdeményezésekből — gőzerővel dolgozva ki egyre kisebb és takarékosabb fogyasztású típusait —, a Chrysler lemaradt ebben a versenyben. Szinte változatlan terméklístákat kínált akkor is, amikor az amerikai benzintöltő állomások előtt megnöttek a sorok, s eladási jegyzékei meredek zuhanásról árulkodtak. Jellemző a megváltozott igényekre, hogy a gyár óriási árengedményekkel sem képes eladni benzinfaló masináit. Részesedése a piacon egyre csökken. Három év alatt 15 százalékról 10,7 százalékra esett vissza. A szakértők a Chrysler-csődöt máris „Chrysler-szimptomaként” emlegetik, mint a piaci tehetetlenség, a rugalmatlanság jelképét.

Hogyan alakul át a világ autó-

American cars
by General Motors

*unverbindliche Preisempfehlung inklusive MwSt., zuzüglich Frachtkosten ab Bremerhaven.

AMERIKAI LUXUSKOCSI – KÜLÖN EURÓPA SZÁMÁRA HIRDETVE

Óriási árengedményekkel sem képes eladni

piaca és autógyártása; egyáltalán, milyen hatásokat váltott ki az energiaválság az autógyártásban? Kanarodjunk vissza a japán autógyártáshoz. A szigetország, mint közsímet, nyersanyagokban rendkívül szegény; az acéltól kezdve szinte valamennyi fontos alapanyagot és energiahordozót importálni kényszerül. Ez a körülmény — nevezetesen, hogy Japánban a szállítási költségek miatt mindig drágább volt az olaj, benzin, acél stb., mint a világon — eleve okos gazdálkodásra kényszerítette a gyártókat, tervezőket.

A japán konstruktor fantáziáját és kezét nem csupán a nagy teljesítmény, a gyorsaság igénye irányította, hanem a gazdaságos üzem követelménye is: minél kevesebb anyaggal, minél kevesebb benzin felhasználásával lehetőleg megszabottabbra jutni. E törekvésnek lett az eredménye a sok ügyes kiskocsi a Hondától kezdve a Toyotáig. De nem csupán a méretek tekintetében gondolkodtak így a japánok, hanem a motor-miniatürizálásuknak, a különféle technikai megoldásoknak is ez volt serkentője.

Még érdekesebb, ha az autói parát állását az USA-ban vesszük szemügyre. A Ford, a GM időben „kapcsolt” — s próbálta megtalálni az új utakat. A GM egyik új típusa az X jelzést kapta, és a Chevrolet-programban a Citation néven jegyzik. A Citation egészen más, mint elődei: amolyan „kis-nagy” kocsi. Európai méretekkel mérve nagy — amerikaiakkal kicsi. „Mindössze” négyhengeres, 2,5 literes, 91 lóerős motorja van. Teljes hossza 4488, szélessége 1736 milliméter. A legnagyobb és bombameglepetést keltő újdonsága a fogyasztása: 100 kilométerre, 92 oktános benzinnél 10,2 liter. Hol van ez már a hajdani 17–20 literes benzintérvágytól! Az új GM-konstruk-

ció ezzel a tulajdonságával minden bizonnyal a legszimpatikusabb autók egyike lehet az USA-ban. Hogyan érték el a tervezők ezt a kiváló, gazdaságos üzemet? Saját bevallásuk szerint — tanultak az európaiaktól és a japánoktól.

Érdekes kísérletek folynak a Fordnál is, ahonnan már eddig is kikerültek „kis-nagy” kocsik. Nemrég szabadalmaztatták a magyar származású mérnök, Simkó Aladár megoldását, a FCP-eljárást. (Ford Combustion Process.) Az előzetes felmérések, becslések szerint ez a motor mintegy 10–20 százalékkal kevesebb üzemanyaggal is beéri, mint a hagyományos — ugyanakkora teljesítmény eléréséhez. E Ford típus hivatott alapjául szolgálni valamennyi, 1980-tól gyártott motornak, s a gyár minden járművet ilyen takarékos — motorral kívánja felszerelni, ha a kísérletek beváltják a reményeket. Persze nem ez az egyetlen kutatási téma a Fordnál, kiterjedt bázis foglalkozik az egyéb megoldásokkal.

Európában a Fiat új típuscsaládot dolgozott ki „kis fogyasztás — nagy megbízhatóság” jelszóval. Első képviselője a Ritmo, amelynek elnevezése a hagyományos olaszos temperamentumra utal. Ezek az autók valóban temperamentumosak — szolid étvágy mellett. Például az 1300-as Ritmo 8,5 literes fogyasztást ígér 100 kilométerre. (Összehasonlítva a Citationnal — ez nem valami fényes eredmény...) Sikeresebb lehet az étvágycsökkentési versenyben a Renault a Citroën és a Volkswagen, amelyek összehasonlítható típusai jóval kisebb fogyasztást ígérnek. A Citroën „Visa” nevű modellje mindössze 652 köbcentis motort rejt. Menet-tulajdonsága jó, gyorsulóképessége kifogástalan. Fogyasztása 4,5–5 liter között van. A VW-ék a Golf-családdal járják ugyanezt az utat

Tőkés autói par

Józanság

Amerikai piac

Takarékosság

— sikerrel beépítve a kis kocsikba a Diesel-meghajtást.

Új utakat kerestek és a jelek szerint találtak a BMW-nél, ahol a gazdaságosság érdekében új típusú Diesel-üzemű motorral kísérleteznek. A kísérleti példány nagyon jó eredményeket mutatott: 20 százalékkal kisebb fogyasztás mellett produkálta ugyanazt a teljesítményt, mint a hozzá hasonló benzines társa. Ennél is izgalmasabb a BMW úgynevezett részterheléses motorja, amely lényegében hat hengerből vagy hármat működtet, vagy hatot — a terhelés függvényében. Rengeteg műszaki problémát teremtett ez a megoldás, ám 30 százalékos üzemanyag-megtakarítással járhat! A BMW nem titkolja — nyomós exportérdekei kényszerítik a fejlesztést egyre gyorsabb tempóra. Az USA-ban 1980-tól — Carter energiaprogramja szerint — az autók fogyasztása nem haladhatja meg 100 kilométerre a 16, 1985-től pedig a 10 litert!

Alighanem a lényegét látták meg a BMW-ben. Akármilyen formájában is valósul meg az energiatörvény az USA-ban — az energiaválság a világ autói parát egy csapásra szigorú keretek közé szorította. Az USA továbbra is a legnagyobb autói vásárló ország. Meghatározó szerepe van igényeivel az importban is — ez kihat Európára és még Japánra is. 1980 mindenképpen fordulópont lesz tehát, most már nemcsak a kereslet-kínálat alakulása, hanem az újabb állami korlátozások miatt is.

Az energiatörvény felveti az autói parát jövőjének kérdéseit az Egyesült Államokban. Ezáltal átállásra készíti a piacokat, a gyártókat, exportálókat. A szakemberek ezzel összefüggésben egy új autói korszak képét vetítik fel. A sebesség, a kilométerek, a teljesítmény után most a gazdaságosság, a józan arányok korszaka következik.

MATKÓ ISTVÁN

A Magyar Tudomány

legújabb számából:

Márta Ferenc:

A magyar-szovjet tudományos-műszaki együttműködés 30 éve

Szentágothai János:

Egységes agyelmélet: utópia vagy realitás?

Berényi Dénes:

Válságban az egyetem?

Hol publikáljanak a magyar kutatók?

Jegyzet • Kitekintés •

Megemlékezések • Könyvszemle

A Magyar Tudomány augusztus—

szepemberi számában

AKADÉMIA KIADÓ
BUDAPEST

DIPLOMÁCIA

A XX. század és főleg annak második fele a nemzetközi kapcsolatok óriási fejlődését hozta magával, az államok érintkezése az élet szinte valamennyi területén gyorsan fejlődik. Mindez lényegesen eltér a korábbi időktől, amikor az államközi kapcsolatok, az érintkezés sokkal szűkebb keretek között mozgott.

Különösen elzárkózó politikát folytat Japán, szinte teljes mértékben elszigetelődve a világ más államaitól. Így kikötőit is elzárta a külvilág elől, ezzel is jelezve: semmiféle kapcsolatot nem kíván a külfölddel.

Ezt az elszigeteltséget a XIX. század közepén amerikai részről törték meg, amikor 1853 júliusában japán vizekre vezényelték egy amerikai hadihajót Perry sorhajókapitány parancsnoksága alatt, Perry Uruga kikötőben kötött ki, és több hónapos — nyomás alatt folytatott — tárgyalások eredményeként kikényszerítette egy olyan egyezménynek az aláírását, amelyben Ja-

pán Hakodate és Simoda kikötők megnyitására kötelezte magát.

Jó két év múlva lehetőség nyílt arra is, hogy Simodába érkezen Harris, az Egyesült Államok első konzulja japán területen, aki szívós munkával elérte azt, hogy a két ország közötti kapcsolatok bővüljenek. Ennek eredményeként írták alá 1858 júliusában a jedói egyezményt, amely lehetővé tette, hogy amerikai diplomaták megkezdjék működésüket Jedó városában. A viszony kedvezőbbé válására jellemző volt, hogy Japán beleegyezett: az európai államok és Japán között időközben kialakult vitában az Egyesült Államok lett a döntőbíró. A jedói egyezmény értelmében Nagaszakit és még négy japán kikötőt megnyitottak az amerikai hajók előtt. Japán viszont lehetőséget kapott arra, hogy az Egyesült Államokban hajókat építtessen, és hadianyagot vásároljon.

Szomorú hírrel kezdődött az esztendő az USA nagyipari körei számára: az igazságügy-minisztérium bejelentette, hogy tervebe vette a trösztellenes törvények reformját. Elképzelései szerint a vállalati fúziók feltételeit a jelenlegi gyakorlathoz képest szigorítani kell. A közzétett legújabb irányelvek szerint a jövőben — ha a javaslat végül is a kongresszusban törvényre emelkedik — tilos lenne vállalatok egyesülése akkor, ha közös aktívák vagy forgalmuk összege eléri a 2 milliárd dollárt. Praktikusán tehát az igazságügy-minisztérium szerint 2 milliárdnál nagyobb forgalmú vagy aktívájú vállalatok eleve lemondhatnak arról, hogy más cégeket átvegyenek, de a kisebbeknek is alaposan át kell gondolniuk tevékenységüket. Ha például valamely konzern forgalma vagy aktívái 1950 milliárd dollárra rúgnak, akkor jószereivel csak 50 millió forgalmú vagy aktívájú cég részvényeinek megszerzésére gondolhat.

Mindez jelentős változást jelentene az Egyesült Államok trösztellenes törvényhozásában. Az anti-tröszt-törvények közül az első, a Sherman-törvény minden olyan üzleti gyakorlatot megtilt, mely bármilyen módon korlátozza a kereskedelem bármilyen mértékű monopolizálását vagy az erre irányuló törekvést is. A Sherman-törvény betartásáról az igazságügy-minisztérium gondoskodik, szükség esetén a vétők ellen hivatalból köteles pert indítani, a bűnöst pedig a bíróság pénzbüntetéssel és szabadságvesztéssel sújthatja.

A később elfogadott Clayton-törvény — és annak 1950-ben beiktatott Celler-Kefauver-féle kiegészítése — a vállalati fúziókról szól, és megtiltja azokat az egyesüléseket, melyek eredményeképpen egy bizonyos iparágban a verseny lényegesen csökkenhet.

Mindkét törvény értelmében számtalan per indult már, a végrehajtásnak komoly irodalma van. A Sherman-törvény hibájával felróják a szakértők, hogy — bár az Egyesült Államokban valóban ritka az, hogy egy iparágat egy konzern dominál — a jogszabály tehetetlen az úgynevezett oligopoliumokkal szemben, amikor is egy ágazat néhány cég ellenőrzése alá kerül. A Clayton-törvény alkalmazását viszont elősegítette, hogy a bíróságok szövegét úgy értelmezték: már a verseny viszonylag csekély csökkenését is törvénytelennek kell deklarálni.

Néhány, a trösztellenes törvények alapján indított per viszont jogászok több generációjának is megélhetést biztosított. Ezekre a jogvitákra ugyanis nem a gyors befejezés, hanem a 15–20 évig való elhúzódás a jellemző. Így csaknem 20 évig tartott a General Motors elleni per, és több éve tart az a processzus is, melyben versenytársai és az igazságügy-minisztérium az IBM számítástechnikai óriás feldarabolását követelik. A közelmúltban pedig az igazságügy-minisztérium trösztellenes osztálya a telefontársaságot, a Bell-rendszert támadta meg a bíróság előtt. Bár a vádak itt is keményen hangzanak, a harang emblémájú vállalat vezetőinek alighanem a század végéig nem lesz okuk arra, hogy a jogerős ítélet miatt aggódjanak.

Az eljárás lassúsága tehát önmagában megkérdőjelezi némiképp a trösztellenes törvények hatékonyságát.

Bell System

USA-gazdaság

Vétó?

„Trösztellenes”
labirintus

A BELL TELEFONKÖZPONT HIRDETÉSE EGY AMERIKAI HETILAPBAN
A nagy monopóliumokból „hiányzik a társadalmi felelősség”

A Clayton-törvény szerint például a fuzionáló vállalatok nagysága önmagában még nem bizonyíték törvénysértésre. Az igazságügy-minisztérium javaslata viszont új alapra helyezné a trösztellenes eljárásokat. Nemcsak eleve törvénytelen lenne minden olyan társulás, ahol a két vállalat aktívái vagy forgalma a 2 milliárd dollárt meghaladná, hanem a végrehajtás során bírósági eljárásra sem lenne szükség. Mindez pedig egyes szakértők véleménye szerint ellentétben áll az USA hagyományos jogfilozófiájával, mely a törvényhozó, végrehajtó és bírói hatalom egyensúlyán alapul.

A közelmúltban közzétett javaslatok valószínűleg hamarosan a kongresszus elé kerülnek, ahol várhatóan nem kisebb személyiség támogatja majd elfogadásukat, mint Edward Kennedy demokrata párti szenátor. Kennedy az évek során többször kinyilvánította, hogy elégedetlen a trösztellenes törvények jelenlegi működésével. Véleménye szerint például megengedhetetlen, hogy a személygépkocsigyártók egyidejűleg a tömegközlekedést szolgáló autóbusztermelést is ellenőrizzék, javasolta ezért a General Motors termelési profilok szerinti szétválasztását. Tavaly pedig a szenátor a vállalati egyesülésekről „meghallgatásokat” szervezett, melyek lezárása után bejelentette, hogy a kongresszus 1979-es ülészakára új trösztellenes törvényjavaslatot kíván beterjeszteni. Az a tény, hogy Kennedy rövidesen átveszi a szenátus igazságügyi bizottságának elnöki székét, kezdeményezései esélyeit csak növeli.

A létező trösztellenes törvények a vállalat fúziókat csak gazdasági szempontból vizsgálják. Az igazságügy-minisztérium tervezete ezzel szemben az egyesülések politikai-társadalmi következményeit is vizsgálándónak ítéli a törvényes-

ség elbírálásakor. Mindez tükrözi azt az erősödő nagyvállalat-ellenes hangulatot, mely az Egyesült Államok közvéleményének jelentős részét jellemzi.

A vállalati fúziók kritikussai elsősorban azzal érvelnek, hogy az egyesülésekkel a gazdasági élet nem sokat ér, a nagyvállalatok mostanában elsősorban nem csődbe menő vállalkozásokat vesznek át, hanem jól menő üzemeket. Nem arról van tehát szó, hogy a nagyvállalat pénzével és tapasztalatával egy nem életképes céget rendbe tesznek, ellenkezőleg. A fúzióra költött pénz pedig így produktív beruházásoktól veszi el a fedezetet.

Sokan attól tartanak, hogy éppen anyavállalatuk segítségével az átvett cégek domináns pozíciót harcolhatnak ki maguknak területükön — például árcsökkentéseket növelhetik piaci részesedésüket. Ennek következtében pedig fennáll annak a veszélye, hogy az amerikai ipar újabb szektorai válnak „oligopolisztikussá”, ahol a piacot csak kevés vállalat ellenőrzi.

A legfontosabb — és legkevésbé megfogható — érve azonban a trösztellenes törvények kezdeményezőinek az, hogy a nagymonopóliumokból „hiányzik a társadalmi felelősség”. Az argumentáció lényege: a nagyvállalatot természetesen elsősorban saját profitja, a részvényeseknek fizethető osztalék és beruházási lehetőségei érdeklik, cselekedetei társadalmi következményeire tehát nem ügyel.

A „big business” sem maradt persze télen. A vállalati igazgató tanácsokba — a társadalmi ellenőrzés nevében — egyre több külső személyiséget hívnak meg. Néhányan — például a Mobil Oil — rendszeresen fizetett hirdetéseikben informálják a közvéleményt a vállalat tevékenységének társadalmi hasznosságáról. Mások alapítvá-

nyokat tesznek, művészeti előadásokat támogatnak. Több monopólium pedig — köztük a General Motors — a Függetlenségi Nyilatkozat 200-ik évfordulója alkalmából rendezett ünnepségekhez nyújtott anyagi hozzájárulást.

1975 és 1977 között egyébként a Szövetségi Kereskedelmi Bizottság adatai szerint 43 olyan vállalatot vettek át nagyobb cégek, melyek forgalma a 100 millió dollárt meghaladta. Az érdeklődés a fúziók iránt tavaly sem csökkent, ez év elején pedig az American Express társaság jelentette be, hogy meg kívánja szerezni a McGraw Hill kiadóvállalat ellenőrzését. A vállalatokvíziók népszerűsége persze gazdasági szempontból teljesen érthető. Az alacsony részvényárfolyamok miatt jelenleg viszonylag nyomott áron, kis befektetéssel lehet egy vállalat irányításának jogát megszerezni. Az ügylet többé-kevésbé a nyilvánosság előtt zajlik, a fúziót kezdeményező vállalat hirdetésben hívja fel a figyelmet arra, hogy a kontroll megszerzése céljából egy cég részvényeit kész (általában a napi árfolyamot meghaladó értéken) megvásárolni. Az igazságügy-minisztérium — vagy bármely érintett konkurrens — a bíróságtól kérheti az akció felfüggesztését akkor, ha az sérti a trösztellenes törvényeket.

A nemrég közzétett javaslatok törvényerőre emelkedésekor már az esetek nagy részében nem lesz szükség bírói útra. A jelek szerint a Carter-kormány aligha engedheti meg, hogy minisztériuma kezdeményezését ne támogassa, ez ezzel elidegenítse magától a Demokrata Párt liberális szárnyát. Más oldalról viszont megfigyelők arra mutatnak rá: az üzleti élet lobbyja még soha nem volt annyira hatékonyan megszervezve, mint most. A kimenetel tehát bizonytalan. A 96. kongresszus — híven a bírósági eljárás hagyományaihoz — aligha fog gyorsan dönteni.

GONDA GYÖRGY—
SZENTGÁLI PÉTER

DIPLOMÁCIA

A XIX. századig a megszálló haderők abból a régi gyakorlathoz indultak ki, hogy „a háború költségeit a háború folyamán kell előteremteni”. Így eleinte az összes köz- és magántulajdonban álló javakat lefoglalták. Később lefoglalás helyett a megszálló haderők bizonyos javak (élelmiszerek, takarmányok, közlekedési eszközök stb.) átadását követelték.

A XIX. századtól kezdve alakult ki az a nemzetközi jogi gyakorlat, hogy a rekvirált javakért vagy igénybe vett szolgáltatásokért a megszálló haderők hatóságai térítést fizettek, illetve olyan nyugtát adtak, amelynek ellenében a hadiállapot megszűnése után az érintett személyek saját államuktól kártalanításban részesülhettek.

A szárazföldi háború törvényeire és szokásaira vonatkozó egyezményhez mellékelte szabályzat 52. cikke értelmében a megszállott területeken levő településektől és lakosoktól szolgál-

tatások és szolgálatok csakis a megszálló hadsereg szükségleteire követelhetők. Tilos aránytalan követelések támasztása, valamint olyan szolgálatok igénybevétele, amelyek a lakosságnak a hazájuk elleni hadműveletekben való részvételt jelentenék. A szabályzat értelmében — amennyire lehetséges —, az igénybe vett természetbeni szolgáltatásokért készpénzzel kell fizetni, ellenkező esetben azokról elismervényt kell adni és az összeget a lehető legrövidebb időn belül ki kell fizetni. A szabályzat 53. cikke úgy intézkedik, hogy általában az ellenséges állam tulajdonában levő és hadviselésre felhasználható ingóságokat kell lefoglalni.

Ezeket a szabályokat az I. világháború idején még többnyire, a II. világháború idején már kevésbé tartották be, főleg a német és japán megszállás alatt álló területeken.

Az ismeretlen tenger

Kincsek, kutatások, kérdőjelek

Kibontakozó összecsapások

I.

„Minden a vízből fakad, minden a vízbe tér vissza.” Thales görög filozófus elméletét sok tekintetben igazolta az idő. Vannak, akik azt állítják, hogy a kereken 1350 millió köbkilométer víz, amely négy óceánt és 18 beltengert tölt meg, megoldhatja az emberiség valamennyi problémáját. A rákok és algák fedezhetik a világ fehérjeszükségletét, a tengerből kiemelkedő fúrótoronyok és a fenék érc-kincsei korlátlanul elláthatják a nyersanyagigényeket, az árapály-erőművek gondoskodhatnak a Föld lakóinak energiaszükségletéről. Nem kell tehát félni bolygónk túlnépesedésétől.

Mindez, persze, egyelőre kissé utópisztikus hangzik. Annyi azonban máris bebizonyosodott, hogy a tengerek csakugyan szinte fölmérhetetlen lehetőségeket kínálnak az emberiség számára. S a lehetőségek egyik-másikával már kezdenek is élni, jóllehet korántsem olyan mértékben, mint arra mód nyílna.

Mi lesz a halakkal?

A futurológusok jóslata sok tekintetben kezd beigazolódni, ha nem is mindig az általuk felvázolt formában. S fennáll az a veszély is, hogy a kincsek elpocsékolódnak, mielőtt még felhasználhatnánk őket. Nicolas C. Flemming, a Brit Óceántudományi Intézet tudósának megállapítása szerint a tenger — „nagyon összetett rendszer, amely azonban sok káros befolyásnak van kitéve”. A tenger felhasználásának lehetőségei sokszor keresztezik egymást: az egyik eredmény károsan hathat a másikra. A káros hatások kiküszöbölése, a tenger kincseinek hasznosítása csak széles körű nemzetközi együttműködéssel valósítható meg.

A Föld felületének 71 százalékát víz borítja, s az a természetben előforduló mind a 93 elemet tartalmazza. A világkereskedelemnek túlnyomó részét a tengereken keresztül bonyolítják le, s ez befolyással van valamennyi szárazföld életére. A tengerek növényzete több oxigént szabadít fel, mint a kontinensek valamennyi erdősegei. A tenger vize tárolja a meleget, meghatározza az időjárást, biztosítja a Föld hőháztartását; kiegyenlíti a hideg és meleg zónák között s ezzel teszi lakhatóvá a Földet.

A tenger élelmezési láncában az élet legalacsonyabb rendű sejtjeiből, a növényvilágon keresztül a legfejlettebb állatokig mindent megtalálunk: egyik a másikat táp-

A MODERN TECHNIKA ALKOTÁSA: TENGER ALATTI „PORSZÍVÓ”

Olyan fűtőanyagkészlet, amely néhány milliárd évig elegendő

lálja és megújítja. S itt jelentkezik az első veszély. Ha a tenger fehérjekészleteit olyan megfontolás nélkül hasznosítjuk, mint eddig, ez a halállomány pusztulásával fenyegethet. A kihalászott halmennyiség az ötvenes évek 30 millió tonnájáról napjainkig évi 70 millió tonnára emelkedett, s a tervek ezt a mennyiséget 10 éven belül ötven százalékkal kívánják növelni. A tengeri halászat ma már egyre kevésbé a halászok ügyességétől, inkább az alkalmazott elektronika felhasználásától függ. A modern eszközökkel a norvég és az izlandi halászok néhány év alatt gyakorlatilag kikapusztították a skandináv vizek heringállományát, a perui partoknál ugyancsak fenyeget a halállomány kihalása.

Szakértők szerint azonban az évi 70 millió tonna egyáltalán nem a felső határ, azt akár háromszorosára is lehet növelni, — ha a megfelelő rendszabályokat betartják. Mindenekelőtt a hagyományos halászati területek állományát kell megóvni, a kontinentális talapzatok közelében, a tengerpartoknál és a beltengereken. Fokozni kell a mélytengeri halászatot, ahol a halállomány semmivel sem ritkább mint a partok közelében és a korszerű technika ma már fokozatosan segíti ezt a tevékenységet. Többet lehet kifogni a tengeri élelmiszerlánc alacsonyabb fokozataiból, a kiskrakkból, s végül: nagymértékben növelni kell a mesterséges tenyészteteket. Jelenleg ily módon már mintegy 6 millió tonna halat, rákot és kagylót termelnek.

(A FAO, az Egyesült Nemzetek élelmezési szervezetének becslése: ezt 30 millió tonnára lehetne növelni.) Egyedül a japán tenyésztők évi 800 ezer tonna lazacot, tengeri keszeget, rákot és makrélát termelnek ily módon. A Német

Szövetségi Köztársaságban az erőművek felmelegedett hűtővizében tenyésztene halakat. A kísérletek megállapították, hogy ebben a környezetben gyorsabb az állomány súlynövekedése és a szokásokkal ellentétben a téli időkben is gyarapodott. Folyik a vita arról, mivel táplálják a leggazdagabbakban ezeket a tenyészteteket? Erősödik az a felfogás, hogy az etetésre az algák a legalkalmasabbak, amelyeket a korábbi véleményekkel ellentétben kevésbé lehet közvetlen emberi táplálkozásra felhasználni. Nem így a krill, a délsarki vizek négy-öt centiméter hosszú kistrákja, amely szinte

fenék a Csendes-óceánban mintegy az Egyesült Államok területének megfelelő nagyságot foglal el, azonban a rögök elhelyezkedésének vastagsága nem egyenletes. A Spiegel című nyugatnémet hírmagazin arról számol be, hogy az NSZK geológusainak véleménye szerint a rögök kibányászása a következő évtized végétől várható. Kezdetben 3 millió tonna fém, a többi között 34 000 tonna nikkelt, 5000 tonna kobalt és kerekén 30 000 tonna réz kitermelésével számolnak. Ez a mennyiség a világ nikkelttermelésének egyhuzadát, a kobalt termelésének egyötödét tenné ki.

Még bizonytalanabbak a geológusok az olajtartalékok becslésében, amelyeket a tenger mélye rejteget. A kontinentális talapzatokon és azok közelében már több mint 400 fúrósziget működik és 3000 helyen folytatnak kutatófúrásokat. Annyit azonban máris megállapítottak, hogy minél mélyebb a tenger és minél messzebb van a kutatóhely a talapzattól, annál vékonyabb az az üledék, amely olajat tartalmazhat. Eugen Seibold kieli geológus professzor szerint az óceán talajának 80 százalékán reménytelen az olajkutatás. A tenger alatti olajtartalékok becslések szerint mégis 90 milliárd tonnát tesznek ki, harmincszorosát a jelenlegi évi termelésnek.

Egyelőre csak egyedi esetekben sikerült eddig a tengerből közvetlenül energiát nyerni. Az első erőmű, amely a hullámok erejét elektromossággá alakítja át, az észak-franciaországi St. Malo közelében működik. Kisebb árapály-erőműveket már a Szovjetunióban is létesítettek. Délnyugat-Angliában most épül egy árapály-erőmű, amely a brit áramszükséglet nyolc százalékának fedezésére lesz hivatott. Kísérleteznek még a tengeráramlás hasznosításával. Az árapály-erőművekről megállapították, hogy azok csak akkor gazdaságosak, ha az apály és dagály közti magasságkülönbség legalább 5 méter és a parti viszonyok is megfelelőek. A tengeráramlatok hullámzását viszont csak azokon a partszakaszokon érdemes energiatermelésre befogni, ahol a hullámok magassága és iránya lehetőség szerint állandó. Ilyenek például Afrika, Amerika vagy Ausztrália nyílt partjai, ahol még teljes szélcsend idején is komoly hullámokat ver az óceán.

A magfúzió felhasználása

A tenger más megoldásokat is ígér az energiaigény kielégítésére. Elméletileg elképzelhető, hogy a tenger vizét elektrolízissel oxigénre és hidrogénre bontják. A hidrogént csővezetékben vagy tartályokban a szükséges helyre szállíthatják, vagy gázórákban tárolhatják. Mindezt a lehető leghatékonyabban azonban túlszárnyalja az ellenőrzött magfúzió felhasználása energiatermelésre. Ez a tenger bármely pontján alkalmazható lesz és már a következő évszázadban elvben a Föld teljes energia-szükségletét kielégítheti. Ez az eljárás nem kelt radioaktív sugárzást és a tengervíz nagy mennyiségben tartalmazza a deuterium nevű hidrogénizotópot, az egész eljárás alapját. Minden háromszorosa a közönséges hidrogén atomra egy atom deuterium izotóp jut, ez pedig olyan fűtőanyagkészlet, amely néhány milliárd évig elegendő.

(Folytatjuk.)

GÁTI ISTVÁN

Kocsikörkép

Konjunkturális barométer

Osztrák „támaszpontok”

A fejlett tőkés államok gépkocsiparának jelentős eseményei 1978-ban és az idei év első hónapjaiban — a korábbi esztendőktől eltérően — nem az Egyesült Államokban, hanem kontinensünk nyugati felén következtek be. A személyautók gyártásának és eladásának statisztikái mindig is a gazdasági szakértők legérdekesebb olvasmányai közé tartoztak. Hiszen ez az iparág érzékeny barométerként reagál a konjunkturális helyzet minden változására. Nem véletlen, hogy az 1974–75-ös tőkés gazdasági válság idején, valamint az azt követő másfél évben a személyautógyártás és -értékesítés a mélypontra zuhant; tavaly ismét a gépkocsipar fénykora eljövetele émegették a nagy autógyárak. Az iparág újabb fellendülése kétségkívül kapcsolatban van a gazdasági helyzet lassú javulásával, de a fő hajtóerőt mégis a fogyasztói szokások átalakulása, valamint a műszaki újítások bevezetése jelenti.

A Chrysler kulcsai

A gyártók nagy öröme a piac pillanatnyilag nem érzi az 1973-as közel-keleti háborút követő energiaválság, valamint a kőolaj árának megöszörzödéséből fakadó hatásokat. Ismét nagy a kereslet a megbízható — elsősorban közepfogyasztású — autók iránt, s a vásárlók szívesen fizetnek többet a kocsit, ha az valami energiatakarékosságot vagy kényelmet szolgáló újítással is rendelkezik. (Persze az újabb autóvásárlási láznál nem hagyható figyelmen kívül az a fontos tényező sem, hogy az emberek többsége igyekszik „menekülni” a még mindig magas infláció miatt értéktelenedő pénztől, s egyre inkább vonzódik az értékálló javak iránt.)

1977-ben a tőkés országokban mintegy 30 millió személyautó hagyta el a gyárak szerelőcsarnokait. Nyugat-Európa 12,4 millió kocsit állított elő. A tavalyi statisztikák ugyan még nem készültek el teljesen, a részadatokból azonban megállapítható, hogy az 1978-as gépkocsitermelés valamelyest fölülmúlta a tavalyelőtti, tehát ismét rekordévet könyvelhetett el az iparág. A jelek szerint tavaly kezdett valóra válni Agnelinek, a Fiat elnökének még az évtized elején elhangzott jóslata, miszerint a nyugat-európai autógyártás csak akkor maradhat versenyben a tengerentúlival, ha megkezdődik a fokozottabb centralizáció. A kisebb autógyárak csak nehezen tudnak úrrá lenni a gazdasági nehézségeken, tehát mindannyian arra törekednek, hogy „tartozzon valahová”.

Ezt az alapelvet vallotta — bár

ÚJ SAAB TÍPUS HIRDETÉSE EGY NYUGATNÉMET LAPBAN

Franciaország a kontinens vezető autóhatalma lett

fordított előjellel — a francia Peugeot-Citroën cég is, amikor nemrégiben szenzációs bejelentéssel lepte meg a világot. Azonnali hatállyal megvásárolta az amerikai Chrysler óriási vállalat három nyugat-európai leánycégét. Így tehát a Peugeot-Citroën, valamint az angol, a francia és a spanyol Chrysler gyárak összevonásával létrejött Európa legnagyobb, a világranglistán negyedik helyen álló autógyár óriása. (Érdemes megjegyezni, hogy néhány évvel ezelőtt megvásárolta a Peugeot az évi egymilliárd frank deficitet küszködő Citroënt.)

Az új vállalatbirodalom méreteire jellemző, hogy a három európai Chrysler gyár összesen 77 000, az új tulajdonos pedig 184 000 fővel dolgozik. Míg a Peugeot-Citroën éves forgalma eléri a 8,5 milliárd dollárt, a három volt Chrysler-érdekeltség összesített éves bevétele 3,3 milliárd dollár. (A megállapodás értelmében az amerikai anyavállalat 1980 októberéig még részt vesz az átadott üzemek irányításában és egyúttal részesül a bevételekből is.) A tervek szerint az „új” óriás konszern évente 2,2 millió személyautót fog előállítani.

Renault, Volkswagen

A felvásárlás következtében Franciaország a kontinens vezető autóhatalma lett, s ez egyenes következménye a francia autógyártás elmúlt években végbement erősödésének. A Renault-t az állam segítette ki veszélyes helyzetéből, a Simca — amely mind ez ideig Chrysler-tulajdon volt — most ismét francia fennhatóság alá kerül. Előrehaladott tárgyalások folynak ugyanakkor a Renault és az USA legkisebb autótársaságja, az

American Motors közötti kooperációról. Ennek keretében az egyik új Renault-modellt a nyolcvanas évek elejétől már az óceán túlsó partján is gyártanák majd.

(A Renault tengerentúli terjeszkedési terve egybevágh a többi nagy autógyári vállalat amerikai elképzeléseivel. Kétségkívül kifizetődő a nyugat-európai és a japán gyáraknak az Egyesült Államok területén összeszerelő üzem létesítése. Az így gyártott kocsikat nem terheli importvám, s ugyanakkor kedvezőbb feltételek közepette „szállhatnak ringbe” a hazai konkurenciával. Eddig csak a Volkswagen létesített gyárat az

dött volna) igazgató tanácsába 6 svéd és 4 norvég került volna.

A nagyívű tervek azonban füstbe mentek, az ügylet létrejöttéhez ugyanis a Volvo részvényesei kétharmados többségének igenlése szükséges. Márpedig a cég közgyűlésén a részvényesek 40 százaléka a „házasság” ellen szavazott. Norvégiában meglehetősen csalódottan fogadták a szavazás eredményét. A csalódást fokozta, hogy a Volvo igazgatóságának jelentése szerint a cég tavalyi profitja 300 millió koronával nőtt 1977-hez képest, s a részvényenkénti haszon megkétszereződött. A norvégok azonban még nem mondtak le véglegesen a Volvóról. Hamarosan újrakezdődnek a tárgyalások, s remélik, hogy a Volvo részvényeseit sikerül jobb belátásra bírni.

Viszonylag keveset hallani a japán autógyártás további terjeszkedéséről Nyugat-Európában és az Egyesült Államokban. A jelek szerint a szigetország gépkocsigyártói átmenetileg „önkéntesen” korlátozzák, de legalábbis nem növelik kivitelüket. Az elmúlt évek során szinte állandó volt a nyugat-európai szemrehányás Tokió felé: a gépkocsi piacot előzönlük a japán autók. (Még hozzá olcsóbb és kiváló műszaki adottságú japán autók.) Nagy-Britanniában például az újonnan bejegyzett kocsik 11 százaléka már „Made in Japan” volt, s a többi nyugat-európai állam is kezdte megismerni a japán autógyártás nyomását. Tavaly fegyverszünet állt elő, lényegesen nem emelkedett a japán autóexport. Sokan ezt úgy értékelik, hogy a japánok most erőt gyűjtenek egy újabb koncentrált támadásra.

Talán erre vezethetők vissza azok a nyugat-európai követelések, amelyek Japánt az autóimport fokozására szólítják fel.

Fiat és Ford

Kedvező kilátásokról adhat számot a Fiat is. Jó értékesítési lehetőségek nyíltak az utóbbi hónapokban az USA-ban és Kanadában, s Európában ismét növekszik az érdeklődés a cég autói iránt. Az előrebecslések szerint a Fiat piaci részesedése Európában hamarosan 7 százalékra emelkedik a jelenlegi 5,7-ről. A versenyképesség további fokozása érdekében a torinói gyár rövidesen kiválik a Fiat konszernből, s önállóul.

Az amerikai autógyártás másik nagy eseménye is Európához fűződik. Míg a Chrysler feladja európai előretolt bástyáit, a Ford tovább terjeszkedik a kontinensen. Az Angliában működő Ford-érdekeltség a gyakori sztrájkok és bérkövetelések miatt sok fejfájást — és nem utolsósorban bevételkiesést — okoz az anyavállalatnak, ezért az óceán túlsó partján úgy döntöttek, hogy az új európai Ford gyárat „csendesebb vizeken” építik fel. A választás Ausztriára esett. Az új üzem a tervek szerint Bécs északkeleti részén 1982-ben kezd meg a termelést.

Nyugati szomszédunk az utóbbi időben jelentős erőfeszítéseket tett a gépkocsipar megteremtésére. A Steyr-Daimler-Puch a BMW-vel közös vállalatot alapított Diesel-motorok gyártására, Grazban pedig hamarosan megkezdik a Steyr-Mercedes terepjárók készítését. (Az osztrák erőfeszítések összefüggnek a nagy külkereskedelmi deficittel, amelynek jelentős százaléka az ugrásszerűen megnövekedett autóimportból ered.)

GONDA GYÖRGY—
SZENTGÁLI PÉTER

Az NSZK-ban állóháború folyik. A következő országos választás még messze van: 1980 ősziéig tart a jelenlegi szociáldemokrata—szabaddemokrata kormány megbízatása. Az ellenzék, a kereszténydemokrata és a keresztényszociális unió (CDU és CSU) azonban már lemondott arról, hogy Helmut Schmidt kabinetjét a választások előtt eltávolítsa a hatalomból.

A kancellár tekintélye túlságosan nagy, s a kereszténypartók sem programjukat, sem személyi lehetőségeiket tekintve nincsenek pillanatnyilag egy súlycsoportban a kormánypartokkal.

A csatározások mégis szakadatlanul folynak. Alkalom, ürügy akad rá elég. A tavasszal sorra kerülő tartományi választásokon Schleswig-Holsteinben és Rajna-Pfalzban többről van szó, mint a helyi bársonyszékek elosztásáról. Valamennyi polgári párt számára erőfelmérést és egyben startpozíciót jelent a jövő őszi „nagy mérkőzés” előtt.

Brandt visszatérése

Minden téma — mégoly hétköznapi is — felvetése pillanatában túlnó saját jelentőségén, mert a szemben álló felek lecsapnak rá, hogy a választók előtt saját politikájuk igazát és az ellenfél általános alkalmatlanságát igazolják.

Nem jelentenek kivételt ez alól a „belügyek” — az egyes partókban belül felmerülő elvi-gyakorlati, vagy személyi problémák sem. A másik tábor állandó riadókészültségben figyel és egy-egy elejtett megjegyzésből, pongyolán fogalmazott interjúrésztletből messzemenő következtetéseket von le.

Amikor Willy Brandt a szociáldemokrata párt elnökének orvosi felfedezték, hogy a politikus egy idejében fel nem ismert infarktuson ment keresztül és szanatóriumi pihenést parancsoltak, azonnal megindultak a találgatások az utódlásról. A sajtó számára jó alkalom volt ez arra, hogy ízekre szedje az SPD belső állapotait. Hogy a jelenlegi vezetőhármás — Brandt—Schmidt—Wehner — mögött nem áll rajtra készen a közvetlen utánpótlás; hogy a párt szervezeti életében bajok vannak; az Egon Bahr ügyvezető irányította gépezet akadózik; a bonni központ és a helyi bázisok között a kapcsolat és a megértés nem zavartalan. A jobboldali ellenzék azonnal felfedezte, hogy Brandt átmeneti kiválása elmélyítette az ellentéteket az SPD vezető garnitúrájában és máris megszületett az ítélet: a kormánypárt a „feltartóztatatlan szét hullás” állapotába került.

A vágyálomok meglovgalása azonban csak addig tartott, míg Brandt — némileg lesoványodva — vissza nem tért és az SPD-„barakkban” közzé nem tették: az elnök a decemberi kongresszuson újabb két évre jelölteti magát. Mi több — ha egészsége engedi —, nem lehetetlen az újabb két éves hosszabbítás sem.

Még nem is zárult le a Brandt-ügy, amikor újabb gondok támadtak a szociáldemokraták háza táján. Koschnick brémai polgármester, az SPD egyik elnökhelyettese bejelentette: a jövőben csak város-tartománya ügyeivel kíván foglalkozni és pártbeli tisztségét nem újítja meg. Ki lesz az utód? Nem érkezett-e el az ideje annak, hogy egy fiatalabb, dinamikusabb politikust vonjanak be a szűkebb körű vezetésbe, előkészítendő az utat a „nagy trió” utáni időkre? Egyetlen forgalomban levő név viselője sem sietett meg-

ragadni a kínálkozó alkalmat. Valamennyi szívesebben marad jelenlegi posztján (mint például a nagy esélyesként emlegetett heseni Börner, aki a sírból hozta vissza a pártnak tavaly őszi tartományát a helyi választásokon), semmint, hogy hozzáfogjon a „nagy meneteléshez”.

Közben az ellentábor sem unatkozhat. Míg a szociáldemokratáknál az igazi várományos nélküli poszt okozza a fejtörést, addig a kereszténydemokratáknál a várományosok kis serege már betöltött posztok után vetette magát. Kohl pártelnök tekintélyét napon-

AZ SPD HÁROM VEZETŐJE, BRANDT, WEHNER ÉS SCHMIDT 1977-BEN

Atlendíteni a holtpontra

ta kezdik ki — már nemcsak az események, hanem saját párthívei és szövetségesei is. Kurt Biedenkopf volt főtitkár nyíltan ki mondta: nem tartja egészségesnek, hogy Kohl a maga kezében összpontosítja a pártelnöki tiszteket, az ellenzék parlamenti frakciójának vezetését és egyben ő az „örökös” kancellárjelöltje is a CDU—CSU-nak.

Kohl és az elnökválasztás

A „hivatalhalmozást” fel kell oldani, be kell vezetni a kollektív vezetést, hogy ezzel az Unió „személyileg is ütőképesebbé váljék” — mondotta. Az alacsony természetű professzor azonban rosszul készítette elő a palotaforradalmat: szövetségesei az utolsó pillanatban elpártoltak tőle és ellene szavaztak a CDU elnökségi fórumán, amely — ki tudja hányadszor — nem tehetett mást, mint hogy teljes támogatásáról és szolidaritásáról biztosítsa Kohlt.

Bonnban nyílt titok, hogy a lassan havonta megismétlődő szolidaritási akció mögött egyre kevesebb a meggyőződés és egyre döntőbb az a felismerés, hogy, ha Kohl bukik, akkor a személyi villongásoknak olyan anarchiája kezdődik, melyből a párt egésze csak vesztesként kerülhet ki. A sarokba szorított Kohl látszatengedményt tett „üldözőinek”: a kollektivitás jelszavával aránytalanra duzzasztotta a CDU szűkebb vezető — és szóvivő testületét anélkül, hogy pontosan meghatározta volna: ki miért felelős politikusküstársai közül.

Az állóháború csatáit azonban néha igazi politikai témák körül vívják. Így került az utóbbi hetekben előtérbe a köztársasági elnökválasztás és a leszerelés kérdése.

Az elnökválasztást — május 23-án — a CDU—CSU jó alkalomnak tekinti, hogy csípjén egyet a bonni koalíción. A választó testületben — a szövetségi gyűlés és a tartományokat képviselő szövetségi tanács összevont fórumán — a két kereszténypart szavazat-

NSZK

Állóháború

Csatározások és erőpróbák

Párbaj az enyhülés körül

pártelnökét, Kohlt éri, amiért képtelen volt egységesen mozgósítani párthíveit erre a közvetlen összecsapásra. Sokan azt sem tartják elképzelhetetlennek a Rajna partján, hogy Carstenszel áll vagy bukik Kohl pártelnök is.

A Wehner-konfliktus

Még nagyobb vihart kavart az év első heteiben a katonai enyhülés jövődjéi lépései körüli vita. Herbert Wehner, az SPD „ideológiai karmestere” úgy ítélte meg, hogy az enyhülés folyamata Kelet és Nyugat között veszélyesen lelassult, kifejtette: a leszerelési tárgyalások szinte egy helyben topognak, és a nyugati szövetségen a sor konstruktívabb, rugalmasabb magatartással lendíteni át a holtpontra a tárgyalásokat. Wehner egyben elvetette azt a NATO-n belül hangoztatott — és a CDU—CSU által szívesen támogatott — tézist, hogy a Szovjetunió katonai ereje agresszív, támadó jellegű és európai fölénye a NATO-országok létét fenyegeti. Wehner hibásnak mondotta azt az elméletet, amely szerint előbb fegyverkeznie kell a Nyugatnak ahhoz, hogy azután az „erőegyensúly pozíciójából” tárgyalhasson ugyanezeknek a fegyvereknek a felszámolásáról. Wehner bírálatában nem kímélte a szabaddemokraták (Genscher) irányította külügyminisztériumot sem, amelynek utasításai alapján az NSZK delegációja fékező szerepet játszik a bécsi haderőcsökkentési tárgyalásokon.

Miként várható volt, a CDU—CSU azonnal árulást kiáltott, az NSZK kiürítésével, a NATO cserbenhagyásával vádolta Wehner és nézetársait. Az időnként utasítástól hangemű parlament vitában a CDU—CSU önmagát kiáltotta ki a Nyugat igazi védelmezőjének: „keménykezű”, „megalkuvás nélküli” katonapolitikát követelt a kormánytól. A tirádák azonban nem a képviselőtársaknak, hanem az otthoni választóknak szóltak — és ezzel az Unió sokak szerint „bejött Wehner utcájába”: előtérbe toltja újabb a kelet—nyugati viszony kérdéskörét, azt a témát, amely már annyi választáson bizonyult döntőnek a szavazók szemében. Az olaj- és dollárválság a nyugat-európai egység nehézségei után a „keleti politika” ismét viszonyteret a nyilvánosság előtt is vezető helyét a nyugatnémet politikában.

Az állóháború lövegei újabb minicióra várnak. És miközben a pártok „nehéztüzérsége” időnként szünetet tart, a „kézfegyverek” szinte szakadatlanul pufognak.

SÁNDOR ISTVÁN

A tőkés államok gazdaságának igazán kevés ágazata dicsekedhet a profit évenkénti megkétszereződésével. A kevesek közé tartozik a műkincskereskedelem, amely az 1973-as közel-keleti háborút követő olajválság óta eltelt időszakban szinte példa nélküli karriert futott be. Ma már minden magára valamit adó nyugati lap külön árverési rovatallal, s árverési tudósítók hadával rendelkezik.

A gyakori aukciókról szóló részletes beszámolók időnként a bűnügyi tudósítások izgalmaival veteksznek. A hagyományos műkincsek — képek, szobrok, ékszerek, bútorok stb. — mellett manapság szinte minden kalapács alá kerül: régi autók, bélyegek, órák, fegyverek, könyvek, porcelánok, történelmi nagyságok intim ruhadarabjai, és a felsorolást még sokáig lehetne folytatni.

Az árverésiparág fellendülését, persze, nem elsősorban a gyűjtők számának a gyarapodása, hanem a konjunktúra kedvezőtlen alakulása, valamint a spekuláció segítette és segíti elő.

A hűvös eleganciával berendezett londoni és New York-i árverési termek nem a kispénzűek töltik meg zsúfolásig napról napra, hanem a gazdagok, akik aggodalmaskodva, kénytelenek tudomásul venni, hogy vagyonuk értékét egyre nyírálja a lassan csilapuló infláció. A gyárak 60—70 százalékos kapacitáskihasználtsága mellett számukra nem kifizetődő új beruházásokba fektetni a pénzt, hiszen a kilátások a gazdasági fronton a fejlett tőkés országokban nem a legrozsásabbak. Sokkal biztosabb, jövedelmezőbb, s nem utolsósorban értékállóbb befektetés a műkincsvásárlás.

A komoly vagyonnal rendelkezők tehát műkincsekbe, ékszerekbe, ingatlanokba menekítik pénzüket.

Természetesen a licitálók sorában néhány valódi gyűjtő is található, de az alkudozók többsége manapság spekulációs célból keresi fel az árverésre szakosodott vállalatok terméit. (Erdemes megjegyezni, hogy csak a legkritkább esetben derül fény a „nagy falatok” vevőinek kilétére, hiszen ők személyesen nem szoktak részt venni az árveréseken. Megbízottjuk útján licitálnak, sok esetben a világ másik végéről, órákon át üzemelő „forró drót” segítségével. A milliomosok ugyanis nem szívesen teregetik a pénzügyeikkel kapcsolatos manővereiket, szívesebben maradnak inkognitóban.)

Mindennaposá vált, hogy a megvásárolt műtárgyak többsége néhány év múlva ismét árverésre kerül, s a kikiáltási ár időközben — figyelembe véve a pénz romlását is — jócskán megemelkedik.

Az aukciók egyébként az elmúlt hat esztendő során új vendégekkel gyarapodtak. Ma már megszokottá vált, hogy a mesés vagyonnal rendelkező olajsejkek képviselői is ott ülnek az izgatottan licitálók sorában, s a megvásárolt műkincsek egyre nagyobb hányada jut el a Közel-Keletre.

A világ árverési központja London. Itt működik a szakma két verhetetlen csillaga, a nagy tapasztalattal rendelkező és megbízhatóságáról ismert Sotheby és a Christie cég. Az előbbi 1744-ben, az utóbbit pedig 1766-ban alapították. (Jó hírnévnek örvend még az ugyancsak angol Bonhams, valamint a Phillips árverési csarnok is, forgalmuk azonban jócskán a sztároké alatt marad.) Az 1977—78-as pénzügyi évben az angol árverésszervező cégek forgalma 280 millió font volt (huszonnyolcszor több mint 10 évvel korábban). Ebből a Sotheby részesedése elérte a 162 millió fontot.

We're old masters at moving works of art.

Call us for a beautiful exhibition of the art of moving... no matter what you're moving. And we'll show you a move... that will really help you appreciate... the old masters.

interdean amsterdam 44.89.44
World-wide moves

Other Interdean Offices: Athens 941 80 56 Barcelona 652 31 11 Bonn 65 09 57
Bremen 31 05 91 Brussels 269 54 00 Chicago 595 76 54 Frankfurt 061901 2001
Geneva 43 85 30 Houston 448 95 53 London 961 41 41 Long Beach 598 55 11

MŰVESZETI AUKCIO HIRDETÉSE
Számos esetben az Interpol is tehetetlen

A nagy forgalom arra készítette a Sothebyt és a Christie-t, hogy tevékenységét multinacionálissá szélesítse ki. Külföldi fiókvállalataik szerte a világon nagy mennyiségű műkincset vásárolnak fel. A Londonban eladott tárgyak 30—40 százaléka külföldi eredetű. A nemzetközi érdeklődést — a kereslet már jó néhány éve meghaladja a kínálatot ezen a különleges piacon — jól mutatja, hogy a megvásárolt műkincsek mintegy 60 százaléka külföldre vándorol. A Sotheby amerikai leányvállalatának tavaly 61 millió font forgalma volt, miközben a konkurens Christie olasz, amerikai, ausztrál, svájci és holland értékesítése is megkétszereződött. Napjainkban tehát az árverések is át lépik az országhatárokat, az igényeknek megfelelően az aukció „házhöz megy”.

A két vezető angol cég korábban családi tulajdonban volt, ma már azonban mindkettő részvénytársaság, amely részvényeseinek osztalékot fizet. (Még hozzá nem is akármilyet!) A kialakult szokásoknak megfelelően mind az eladó, mind pedig a vevő 10—10 százalékos jutalékot fizet az árverező cégnek, sőt a vevő sok esetben ennél többet is hajlandó fizetni, csak hogy hozzájusson az óhajtott műkincshez, vagy gyűjteményhez.

Az árverések előre meghatározott program szerint, hagyományos szertartásokkal bonyolódnak. Hétről hétre vastag programfüzet jelenik meg, amelyben az árverést szervező cég közli, hol, mikor és milyen árukörben rendez aukciót. Ma már ugyanis csak ritka esetekben kerül egyszerre kalapács

alá festmény és porcelán; az árverések szakosodtak.

Egy-egy nap festményeket, bútorokat, régi pénzeket stb. árvereznek, „keverésre” általában csak akkor kerül sor, ha egész gyűjtemény — méghozzá több árukörben — kerül kalapács alá. A katalógusok részletes leírást tartalmaznak a műtárgyakról, s az árverező cég kiállítótermében néhány napon át — szigorú biztonsági intézkedések közepette — meg is lehet tekinteni a tárgyakat. Sőt a legértékesebb árverési „holmik” képét és leírását az újságokban is közzéteszik — hirdetés formájában.

Viszonylag keveset tud a világ az úgynevezett fekete árverésekről, amelyekhez természetesen a patinás cégeknek semmi közük. A műkincskereskedelem „második vonala” a jól szervezett nemzetközi csempésztevékenység. A tolvaj- és csempészbandák általában megrendelésre dolgoznak, s az esetek többségében az ellopott és kalandos úton az orgazdához eljutó műtárgyak soha sem kerülnek vissza jogos tulajdonosaikhoz.)

Az Interpol is tehetetlen számos esetben a műkincstolvajokkal szemben. Különösen Olaszország és Görögország „kirablása” öltött ijesztő méreteket az elmúlt esztendőben: Itáliában évente mintegy tízezerre tehető a műkincsrablások száma. A feltételezett gyűjtőhely Svájc, ahonnan a rendelt lopott áruk a „magánexport” csatornáin jutnak el a világ minden tájára.

A gyűjtők és spekulánsok pénztárcája egyre gyakrabban és mélyebben nyílik, amit jól bizonyít néhány 1978-as eladási rekord is.

Árverésár

Fehér és fekete aukciók

Mintegy 4 millió dollárért cserélt gazdát tavaly egy Rubens-kép, Dürer egyik akvarelléért pedig 1,3 millió dollárt fizetett új gazdája. Az akvarellek népszerűségét jelzi, hogy Cézanne egyik csendélete 550 000, Picasso egyik vízfestménye pedig 130 000 dollárt ért új gazdáiknak. Feltűnő volt viszont a szakembereknek, hogy 1978-ban a szobrok iránt alig mutatkozott érdeklődés az árveréseken.

Továbbra is jó befektetésnek bizonyul a régi fegyver. A rekordot az elmúlt évben egy elefántcsontmarkolatú, 300 évvel ezelőtt készített pisztoly tartotta 72 000 dollárral. Az érmék mellett újabban az antik szőnyegek is sok befektetőt vonzanak.

Az érték-, az áru- és a devizatözsdékről azt szokták mondani, hogy a gazdasági helyzet szinte legérzékenyebb barométerei, sőt saját maguk is befolyásolni tudják a konjunkturális helyzet alakulását. A jegyzéseket a nap minden órájában milliók figyelik feszülten, hiszen meggazdagodásról vagy akár csődről is szó lehet a jegyzések alakulása kapcsán. A műkincspiac (s ezen belül is elsősorban az árverések) közvetlenül nem irányítják a tőkés világ gazdasági helyzetét, mégis igen jól mutatják a legfontosabb irányzatokat. (A dollár gyengélkedése esetén például a stabil valutájú országok műkincskereskedői és befektetői elárasztják vevőként az amerikai műkincspiacot, s ennek következtében az árak még magasabbra emelkednek.) Ma már a nemzetközi műkincspiac azonnal és érzékenyen reagál az árfolyam-ingadozásokra, az inflációs ráta változásaira, a beruházási helyzetre, a kamatlábak alakulására, s nem utolsósorban a nagy gazdaságkutató intézetek rövid és középtávú konjunkturális előrejelzéseire. Mivel ez utóbbiak gyors javulást nem ígérnek a tőkés gazdaságok számára az elkövetkező évtized közepéig, a műkincsgyűjtő és -spekuláns milliomosoknak nem kell attól tartaniuk, hogy áresés következik be a műkincspiacon.

**GONDA GYÖRGY—
SZENTGÁLI PÉTER**

DIPLOMÁCIA

Az ENSZ alapokmánya bizonyos különbséget tesz eredeti és nem eredeti tagállamok között. Eredeti tagoknak azok számítanak, amelyek az Egyesült Nemzeteknek a Nemzetközi Szervezet tárgyában San Franciscóban tartott értekezleten való részvétel vagy az Egyesült Nemzetek 1942. január 1-én kelt nyilatkozatának előzetes aláírása után a világszervezet alapokmányát aláírták, illetve saját alkotmányos eljárásuknak megfelelően megerősítették. A nem eredeti tagállamoknak valójában négy feltételnek kellett megfelelniük, illetve ezek a feltételek vonatkoznak változatlanul azokra, akik még nem tagjai a világszervezetnek, de ezt követően kérelmezni fogják taggá felvételüket. E feltételek a következők: az új tagnak békeszeretőnek

kell lennie, vállalja az alapokmányban foglalt kötelezettségeket, a világszervezet megítélése szerint e kötelezettségek teljesítésére képes és hajlandó, a Biztonsági Tanács ajánlására a közgyűlés határozatban mondja ki a felvételt. Az ENSZ-nek 1945-ben történt megalakulásakor 50 tagja volt, azóta mintegy kétszer ennyi nem eredeti tagállammal bővült a világszervezet. A működés során már nincs különbség az eredeti és nem eredeti tagok között, kivéve az öt nagyhatalmat (Szovjetunió, USA, Anglia, Kína, Franciaország), amelyek a Biztonsági Tanács állandó tagjai, ennek következtében a Tanácsban erősebb a politikai és jogi helyzetük, nagyobb a felelősségük.

A „mellékfront”

Kína hatalmi törekvései Stratégiai „csábítás”

Az országépítő tervek kivitelezéséhez nemcsak időt, hanem biztonságot is kért Laosznak az ország központi lapja, a Sieng Pasason. A szóban forgó cikk még novemberben jelent meg. Azóta jelentékeny változások zajlottak le ennek a kicsi, gyéren lakott és nagyon elmaradott indokínai ország közvetlen környezetében. Biztonsági helyzete Kambodzsa felől alapvetően (megbukott a Pol Pot-rezsim), Thaiföld felől jelentősen (Kriangszak tábornok vientiane-i látogatása megvetette a tartós enyhülés alapjait) javult. Ugyanakkor a kínai politika brutális fordulata, a Vietnam ellen indított támadás az országot mellékhadszíntérré változtatta, még akkor is, ha a kínai és laoszi katonák egyetlen puska-golyót sem lőttek egymásra.

Kényes földrajzi helyzet

Laosz földrajzi elhelyezkedése óriási csábítás a kínai stratégiáknak — és legalább ekkora kockázat Vietnammal. Ha ugyanis a kínaiaknak (ami természetesen egy Laosz elleni agressziót feltételez) sikerülne megvetniük lábukat az ország legészakibb körzeteiben és felvonulási tereppé változtatni ezt a térséget, akkor jelentős mértékben javítanák stratégiai pozíciójukat Vietnammal szemben. Az újabb kínai támadástól tartó VSZK stratégiai lekötöttsége ismét kétirányúvá válna: más szóval helyreállna az a türhétel állapot, amely a kambodzsai fekély eltávolításával egyszer már megszűnni látszott.

Laosznak mint baráti és biztonságos környezetnek sérteletlen formában való megőrzése éppen ezért Vietnam számára igen nagy jelentőségű. Aligha fér hozzá kétség, hogy országuknak ezt a minőségét óhajtják fenntartani és erősíteni a Laoszi Forradalmi Néppárt vezetői. Ugyanők — szinte az objektíve lehetséges legutolsó pillanatig — szerették volna Kínával is megtartani a barátságot; semmiképp sem keresték a konfrontációt. Laosz szempontjából csakis a kínai politika felelősségét lehet keresni abban, hogy a Vietnammal vállalt feltétlen szolidaritás és a Kína iránti barátság egyidejű ápolása lehetetlenné vált. Amikor Vientianében felismerték, hogy Kína a laoszi „szárny” felől is destabilizálni akarja Vietnámot s az országgal kapcsolatos stratégiájának másik eleme — az előbbivel természetes összefüggésben — magának a „szárnynak” (Laosznak) a destabilizálása, eltökélten kiálltak Vietnam és az indokínai egység és ezzel saját biztonságuk védelmében.

Laosz számára az indokínai szolidaritás — ha még oly magától

egy „agresszió előtti” stratégia, állapot kifejezéséeként.

Szufanuvong megemlítette, hogy a külföldön élő — illetve oda menekült — emigráns jobboldali politikuskoknak az Egyesült Államok, Japán, Franciaország és Thaiföld után új támogatójuk akadt, és ez Kína.

Néhány héttel a Szufanuvong-beszéd után az emigránsok „ideiglenes kormányt” alakítottak a monarchista — 1975-ig létező — parlament utolsó elnökének, Sanikonének a vezetésével, dél-franciaországi székhellyel. Ugyanezek az elemek időről időre kommandókat

NŐI MILICISTÁK LAOSZBAN

A kínai félkatonai jelenlét felszámolását sürgette

értetődő dolog is — nem öltött könnyű döntésekben testet. Végül is eszközei, amelyekkel semlegesítheti a kínai agresszivitást, nem olyan változatosak és hatékonyak, mint Vietnamé. A világsajtóban egyöntetű a vélemény, hogy Kína, viszonylag kis „befektetéssel” igen nagy zavarokat okozhat Észak-Laoszbán. Éppen ez az, amit a vientiane-i vezetők szerettek volna elkerülni, egyebek között úgy, hogy még kijelentéseikkel sem adnak ürügyet Pekingnek provokációkra.

Az indokínai helyzet polarizálódása, Kína Vietnam elleni „fojtogató” taktikájának érett formában való megjelenése, a Pol Pot-ellenes kambodzsai felkelés terjedése s végül, de nem utolsósorban a meo törzs egyes csoportjainak lázadása eredményezte azután, hogy a múlt év októberében megszünt Laosz „taktikai” hallgatása, és megkezdődött a kínai politika (jobbára burkolt formájú) bírálata.

A kártevés változatai

A sort Khampay Boupba, ügyvivő külügyminiszter ENSZ-beszéde nyitotta meg. Ennek fő gondolata az volt, hogy Laosz „nem maradhat közömbös a térségben zajló eseményekkel szemben” s elítéli a délkelet-ázsiai térség „országainak belügyeibe avatkozó nagyhatalmi politikát”. Nem sokkal később Szufanuvong államfő bírálta a „nemzetközi reakciónak” (ez a kifejezés akkor is, azóta is félre nem érthető módon Kínára utalt) azokat a kísérleteit, hogy gazdasági, politikai és katonai értelemben egyaránt felbillentsék az ország belső egyensúlyát.

Az államfő — részben vagy egészben — mindhárom esetben Kínát aposztrofálta. Ennél a pontnál azért érdemes elidőzni egy keveset, mert ugyanezekkel a jelenségekkel találkozni ma is, talán

küldenek haza, rendszeres politikai propagandával próbálják aláásni a laoszi kommunisták politikáját, népszerűtlenné tenni Vietnamhoz és más szocialista államokhoz fűződő baráti viszonyát. Szufanuvong szerint sikerült zavart okozniok „néhány helységben és útvonalon” — hihetőleg ott, ahol a forradalmi közigazgatás ereje alatta marad a városi szintnek.

Egy másik hírhedt emigráns, az „ópiumos” meók (a harmadik legnagyobb lélekszámú laoszi népcsoport) egykor CIA-alkalmazásban álló vezére, Vang Pao tábornok a közelmúltban — hírek szerint — Bangkokban majd Pekingben bukkant fel. Vang Pao és a kínaiak mindeddig meglehetősen obskúrus viszonyát Vientiane számára meglehetősen élességgel exponálta a Vang Pao-utódnak számító Chau Pha nyílt lázadása. A laoszi néphadseregnek csak a Népi Demokratikus Köztársaság kikiáltása harmadik évfordulóján, 1978 novemberében sikerült ostromgyűrűbe fognia, majd likvidálnia a hegyvidékre bekelődött meo bandákat, amelyek — hivatalos vientiane-i közlés szerint — együttműködtek az emigránsokkal. (Ez az együttműködés voltaképp természetes folyamánya annak, hogy az Amerika-ellenes háborúban a meók szemben álltak a forradalmi erőkkel. Pontosabban szólva az Egyesült Államoknak sikerült a rossz ügy szolgálatába manipulálni a törzs primitíven agresszív szeparatista törekvéseit.) Mindenesetre ma Vientiane a türelem és a megbocsátás politikáját gyakorolja azokkal a meókkal szemben, akik belátták tévedéseiket, és készek az össznémeti érdekeket szolgálni. Ezt a politikát a laoszi állam egyik meo származású alelnöke, Faydang Lobliayao hirdette meg.

Ami a gazdasági kártevést illeti, Szufanuvong, az idegen ügynökök sugalmazásait követő ellátási zavarokra utalt — amelyeken egyébként a népi állam, egyebek között, úgy igyekszik úrrá lenni, hogy a

kereskedelmet állami kézbe és ellenőrzés alá vonja.

A laoszi—kínai viszonyban értelemszerű fordulópontra volt a Kína támogatta Pol-Pot-rendszer bukása és a Heng Samrin vezette Népi Forradalmi Tanács hatalomra jutása. Laosz az elsők között ismerte el az új kormányt. Ezt követte a Vietnam elleni kínai agresszió. Ez utóbbit illetően a laoszi magatartás „íve” a Kínát elítélő, a kínai csapatok visszavonását és a békés rendezést sürgető laoszi kormánynyilatkozattól (február 19.) a Laoszra nehezedő kínai fenyegetéssel foglalkozó nyilatkozatig (március 7.) hajlott. Laosznak, mint közvetlenül érdekelt félnek az állásfoglalása öt nappal a laoszi függetlenség és területi épség védelmében elhangzott szöveget és három nappal az ugyanebben a vonalban haladó vietnami kormánynyilatkozat után látott napvilágot.

Vientiane mindenekelőtt két dolog miatt tiltakozott: egyrészt, hogy Kína csapatokat von össze a laoszi határon, másrészt, hogy kényszerítette a diverzánsokat küldni „a lakosság félvezetésére és megfélemlítésére, szakadás előidézésére a soknemzetiségű laoszi népen belül”.

Ennek megfelelően követelte, hogy a reguláris kínai erők összevonása azonnal szűnjék meg, s hogy a kínaiak hagyjanak fel az ország belügyeibe való beavatkozással. Néhány nappal később a vientiane-i kormány felkérte Kínát, hogy hívja haza az Észak-Laoszbán tevékenykedő kínai „útépítő munkásokat”, akik a Vietnam ellen folyó katonai akciók beindulása óta út helyett lövészárkokat ásnak.

Összefonódó sorsok

A kínai belviszonyoknak sajátos vonása, hogy az út-, vasút- és hidépítés a népi felszabadító hadsereg műszaki alakulatainak privilégiuma (a szükséges gépi berendezésekkel csak a hadsereg rendelkezik). Így e nyilatkozattal Laosz tulajdonképpen — és nagyon udvarias formában, köszönettel fejezve ki az útépítőknek — a tízéves múlta visszatekintő, a korábbi polgári és koalíciós kormányok jóváhagyásával fenntartott kínai félkatonai jelenlét felszámolását sürgette.

Kína hajlandóan mondotta magát a kérés teljesítésére. Jegyzékében azonban, amely ezt a tényt rögzítette, cinikus módon kétségbe vonta Laosz szuverén akaratát, és a lépést összefüggésbe hozta „más országok nyomásával”. Mindezt megfejtette egy olyan „tanáccsal”, hogy „a laoszi kormány ne haladjon tovább a Kína-ellenes úton”.

Mindent egybevéve úgy tűnik: Laosznak sem jut túlságosan sok szabad lélegzet, pedig elmaradottsága leküzdéséhez erre nagy szüksége volna. A népi kormányzat egyelőre elemi terveken dolgozik: meg akarja teremteni a feltételeket ahhoz, hogy a lassan kollektívizálódó mezőgazdaság többet nyújtson, mint ami az éhezés elkerüléséhez szükséges. Ki akarja termelni — Vietnam és sok más szocialista ország hozzájárulásával — az új szakembereket első nemzedékét. Két-három év alatt le akarja küzdeni az óriási írástudatlanságot. Alapokat kíván teremteni ahhoz, amiből majdan kinő az ipar.

Minderre zavartalanul alighanem csak akkor lesz képes, amikor már a másik két indokínai ország is a nyugodt építő munkának szentelheti erőforrásait, energiáit. Sorsuk — ezúttal Kína ellenében — egybefonódik.

ACZÉL ENDRE

Piaci panoráma

Nyersanyagok

Szilárdulási irányzatok

Erős áremelkedést hozott ma-gával a világgiacon 1979. Az év tavaszáig a legfontosabb nyersanyagokat figyelő amerikai Moody-index 7 százalékkal haladta meg a tavaly decemberi értéket, míg az angol Reuter-index ugyan-ezen időszak alatt 5 százalékos emelkedést regisztrált. A növekedés mértéke kétségtelenül jelentős. Éves szinten számolva — tehát ha az év további hónapjaiban is hasonló dinamikát tételezünk fel — 20 százaléknál is többet jelenthet. (Összehasonlításképpen: a nyersanyagok világgiacon ENSZ-adatok szerint tavaly egész évben csupán 4 százalékkal emelkedtek.)

A gazdasági tényezők többsége azonban arra mutat, hogy nincs szó egy újabb árrobbanásról, 1974—75 visszatéréséről.

A nyersanyagpiacok idej megélénkülését, a hirtelen drágulást több, párhuzamosan ható faktor okozta. Alapvető szerepét fogva — amelyet mint energiahordozó és mint vegyipari nyersanyag játszik — elsőként az OPEC-országok decemberi olajáremelését kell kiemelni, melynek hatásait az iráni események következtében előálló olajhiány és az ezt követő új áremelések csak megsokszorozták. Az OPEC döntései, persze, a dollár iránti bizalmat is megingatták, megerősítették a valuta gyengülésére spekulálókat. Következésképpen azon áruk eladói, kik üzleteiket dollárban kötötték, áremeléssel igyekeztek bevételeik értékét stabilizálni.

Más nyersanyagok esetében a világgazdasági konjunktúra enyhe megélénkülése és az ezzel együtt járó készletezési hullám vezetett dráguláshoz. Néhány áru piacon politikai események következtében állt elő szűkös kínálat. Az áremelkedéshez vezető gazdasági tényezők hatásait azonban mindig megsokszorozta a bizonytalan piaci helyzetben szükségszerűen jelentkező spekuláció.

A mezőgazdasági árak

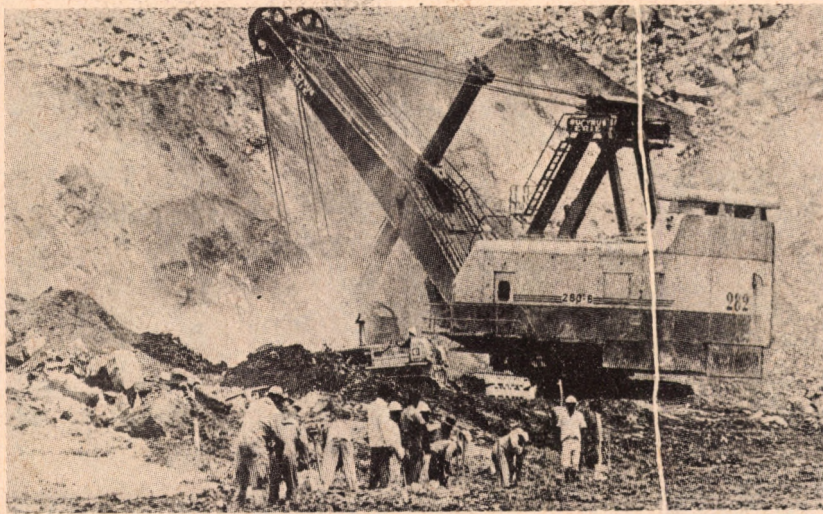
A mezőgazdasági termékek közül világszerte a legnagyobb érdeklődés a búza és kukorica chicagói jegyzéseit követi. Tavaly decemberhez képest március végére a búza jegyzésére lényegében nem változott, a kukoricáé viszont 8 százalékkal emelkedett. A változatlan búzaár mögött azonban a negyedéven belül erős hullámozás van: márciusban az amerikai jegyzés 11 százalékkal esett, azelőtt viszont az ár már hosszabb ideje folyamatosan emelkedett. Téli hónapokban — amikor a termést már betakarították, mennyiségét megbízhatóan felmérték —, a búza árát hagyományosan a következő termésre vonatkozó prognózisok és a termelői készletekről szóló felmérések határozzák meg.

A FAO januárban még úgy vélte, hogy 1978-hoz képest — mely rekordév volt — a búzatermés előreláthatóan 4 százalékkal esni fog. Februárban azonban az USA mezőgazdasági minisztériuma már 1,425 milliárd tonnás gabonatermést prognosztizált az 1978—79-es mezőgazdasági évre. Ez az érték 7 százalékkal haladna meg a tavalyi ténytől. Ugyancsak felfelé módosította az amerikai forrás az öt legfontosabb búzaexportőr ország készleteiről készített felmérését is, eszerint az átmenő búzákészletek csaknem 55 millió tonnára tehetőek. A washingtoni mezőgazdasági minisztérium becsléseit igen komolyan veszik a piacon, köztudomásúlag, hogy prognózisait a szakértőkön kívül mesteres holdakról készített felvételek is segítik.

A jegyzésárak márciusi esését

minden bizonnyal meggyorsította, hogy a Nemzetközi Búza Tanács előrejelzése teljesen egybeesett az USA-forrással. A nemzetközi szervezet 1979-re 440 millió tonnás rekord búzatermést vár és a termelői készleteket is az amerikai mezőgazdasági minisztériummal egyezően ítéli meg. A fentiek következtében megindult a búza árának lemorzsolódása. A folyamat azonban nem terjedt ki a kukoricára, itt a termésbecslések ármérséklő hatásait az Egyesült Államokban jelentkező erős belső kereslet semlegesíteni tudta.

A gabonapiac tehát nem tüköri a nyersanyagpiacokon álta-

KOLWEZI (ZAIRE) RÉZBÁNYA

A bizonytalan piaci helyzetben szükségszerűen jelentkező spekuláció

lánban jelentkező drágulást, de árcsökkenés jelentkezik a kakaónál is. 1978 decemberében 1 tonna ghanai kakaó ára Londonban 1972 font volt, március végére az ár 1659 fontra esett vissza. Az év elején a termelő országokból — elsősorban Nyugat-Afrikából — jó terméskilátásokról érkeztek hírek miközben a nagy importőr államok statisztikai mérséklődő fogyasztásról árulkodtak. A kilátások azonban nem voltak egyértelműek, ezért a londoni jegyzésár 1979 első hónapjaiban a tavaly év végihez képest fel- s lefelé egyaránt fluktuált.

Kávé- és kakaóár

Március közepén pedig egyszerre két prognózis is megjelent az 1979-es terméskilátásokról. A Nemzetközi Kakaó Tanács szerint a felhasználó államok örlési előirányzatai 13 000 tonnával meg fogják haladni a várható termést — ennek eredménye pedig csakis áremelkedés lehet. Más véleményen volt viszont a szakmában ugyancsak tekintélyes Gill and Duffus cég. Számításai szerint a folyó évre 42 000 tonnás kakaótöbblet is lehetséges a világon. A piac egyelőre az utóbbi véleménynek hitt, a negyedév végén regisztrált árak a legalacsonyabbak 1978 júliusától.

A kakaó ára márciusban meredeken esett, a kávéénál viszont éppen ellenkező irányzat volt megfigyelhető a hónapban. A New York-i jegyzésár tavaly decemberben 2926 dollár volt, február végére 2778 dollárra esett, márciusban viszont rendkívül gyorsan ismét 3000 dollár fölé szökött. Januárban a piacon elterjedt, hogy latin-amerikai kávétermelők egy csoportja — az úgynevezett „pogotaiak” — határidős vásárlásokkal akarja a kávéárak további esését megakadályozni.

Február elején valóban jelent-

kezett ennek következtében a kávépiacon bizonyos szilárdulás, azonban a jó brazil termésről szóló prognózisok után az árak ismét mérséklődtek. A márciusi növekedés pedig minden bizonnyal átmeneti jellegűnek bizonyul, hisz a Nemzetközi Kávészervezet prognózisa szerint is idén 58,5 millió zsákos jó termésre számíthatunk. (Ugyancsak csökkenő kávéárakra számít ez évben a FAO is.)

A mezőgazdasági termékek árait a világgiacon általában kínálatuk határozza meg, a kereslet többé-kevésbé állandónak tekinthető. Ez magyarázza, miért nem követték a fenti áruk a világgiacon jelentkező áremelkedési hullámot: a jó terméskilátás mindenütt stabilizáló tényezőnek bizonyult.

Az összesített nyersanyagindexek dinamikus emelkedését tehát nem a mezőgazdasági tényezők, hanem elsősorban a fémek és a könnyűipari nyersanyagok armozása magyarázza.

A fémtözsdék mozgása

Az év elején jó minőségű rézből a londoni tőzsdén erős hiány mutatkozott, a tőzsdé készletei január hónapban 50 000 tonnával csökkentek. Mindez persze, további áremelkedést sejtetett, tápot adva a spekulációnak. Januárban az amerikai rézkohók már a legmagasabb árat számították fel 1974 óta és a tekintélyes londoni kereskedőcég, a Wolff is folyamatos áremelésre, csökkenő termelői készletekre számított havi bulletinjében. Ezek a tényezők láthatóan nagyobb hatással voltak a piacra, mint az amerikai kereskedelmi minisztérium analízise, mely a rézfogyasztás 2 százalékos visszaesését jósolta 1979-re. Februárban Kína Vietnam elleni támadása adott újabb lendületet a rézárak emelkedésének. (A réz és általában a színes- és ritkafémek stratégiai fontosságúak.) A tenge-

rentúlon az amerikai termelők ismét növelték áraikat és a londoni tőzsde raktáraiban regisztrált készletek 300 000 tonna alá estek. Mindez 1975 óta nem fordult elő: egy évvel azelőtt a készletek még meghaladták a 600 000 tonnát. Márciusban az azonnali réz eladás a tonnánkénti 1062 fonttal öt-éves rekordot múlt felül. Egy év alatt pedig, 1978 márciusához képest a rézárak megkétszereződtek.

Aligha hihető, persze, hogy a világnak valóban szüksége volt ennyi rézre. Valószínűbb, hogy az áru piacok hagyományai szerint, jó részt a spekuláció keze van az áremelkedés mögött — s a folyamatot a kínai agresszió híre felerősítette. Ha egy termékben jelentős áremelkedés van, mindig vannak kereskedők, akik még nagyobb áremelkedésre spekulálnak és vannak persze felhasználók, akik a további áremeléستől való félelmükben előrehozzák vásárlásaikat, mesterséges keresletet teremtve. Így aztán valóban időszakos hiány keletkezhet a piacon — különösen, ha a szóban forgó fém kitermelésének helye éppen a konfliktusoktól enyhén szólva nem mentes Afrika.

De nemcsak a réz futott be karriert 1979-ben. Abszolút rekordot állított fel a londoni fémtözsdén az ólom is. Január végén 523 fontért jegyezték az ólom tonnáját, a piacon kifejezetten hiány mutatkozott. A megnövekedett kereslet a rendkívül hideg időjárás váltotta ki: a kereskedők a várhatóan megnövekedő akkumulátor-forgalom miatt az ólom drágulását várták. Az ólom- és ónpiac érdekes jellemzője volt, hogy az azonnali eladás ára tonnánként 30—40 fonttal meghaladta a három hónapra kötött határidős szállításokét. Ez az abnormalis helyzet elsősorban a felfokozott azonnali kereslettel volt magyarázható. (Az ónpiac egyébként nyugodtabbnak bizonyult a többi színesféménél; mérsékelt hatást gyakorolt csupán az árra a kínai agresszió és — másik oldalról — az amerikai stratégiai készletek részleges felszabadítása sem hozott magával komolyabb ármérséklést.)

Csúcspontot ért el az alumínium jegyzése is — nemrég szerepel csak a londoni tőzsdén —, egy év alatt az ára csaknem 70 százalékkal nőtt. A tavalyi év decemberéhez képest 17 százalékkal drágult a cink, 255 fonttal nőtt a nikkelt termelői ára. Rekordot jegyeztek fel az ezüstnél is, márciusban az unciánkénti ár meghaladta a 400 fontot.

A nyersanyagpiacokon az áremelkedés lendülete — úgy tűnik — a negyedév végére lefékeződött, a felfelé irányuló tendencia lassul.

GONDA GYÖRGY—
SZENTGÁLI PÉTER

Új a Nap alatt

Új források konjunktúrája

Korlátok ezredfordulóig

I.

A természetben számos olyan energiaforrás található, amelyet az emberiség évezredek óta ismer és a technika mindenkor fejlettségi szintjén kiaknázott. A szilárd tüzelőanyagok, elsősorban a szén, a szénhidrogének azonban gyakorlatilag kiszorították ezeket az energiákat a felhasználásból.

Az elődök sora

A hetvenes évek derekától kezdve a világ energiagazdálkodását újraértékelő kutatások indultak meg. Ezeket két tényező motiválta. Először: az olajválság, amely rádobhentette a világot arra, hogy a szénhidrogén-készletek rohamosan fogynak (az Exxon nemzetközi olajtröszt szakértőinek becslése szerint a világ kőolajkészletei 2010–2020-ra elfognak a jelenlegi felhasználási ütemet feltételezve). Másodsorban: a környezet-szennyeződés egyre nagyobb aránya a „tisztá energiák” értékelését új megvilágításba helyezte.

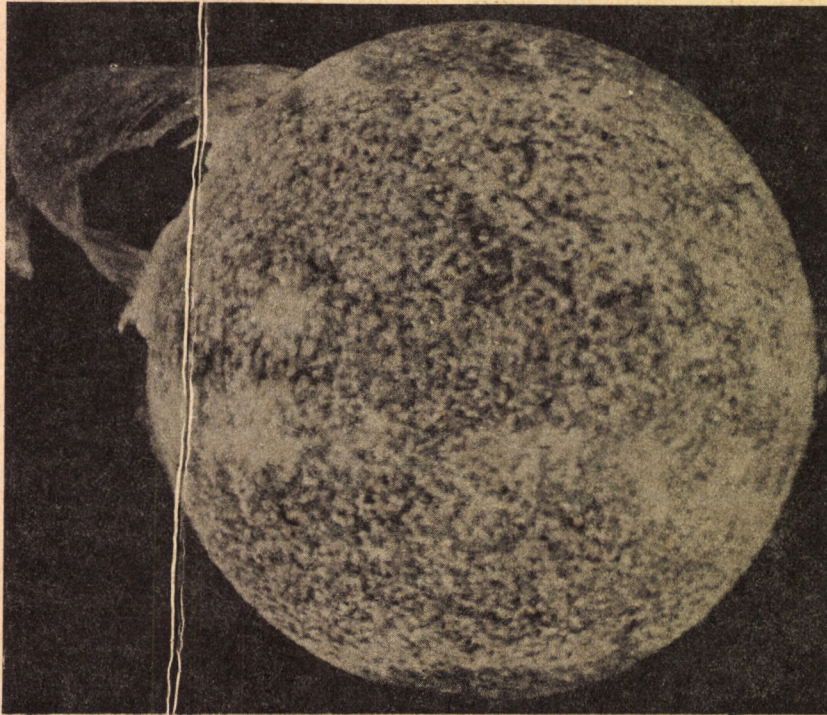
A tudósok, a gazdasági szakemberek figyelme korunkban a természeti energiák felé fordult, amelyek közös jellemzője: újratermelődnék, kiaknázásuk nem jár környezetszennyeződéssel, általában folyamatos üzeműek, előnyös helyi energiaforrások, mert többnyire energiaszegény területeken is rendelkezésre állnak, s végül felhasználásuk mindig kombinatív jellegű; fontos melléktermékek keletkeznek. Például a hévizek alkalmasak gyógyászati célokra, mezőgazdasági célokra, vegyi alapanyagok kinyerésére, a biomassza maradványa jó trágya, a vízi erőművek elősegítik a folyamatok szabályozását, az öntözési rendszerek kialakítását.

A Nap legnagyobb energiaforrásunk, már az inkák és aztékok is tudták. A Nap sugarait hegyi kristállyal összegyűjtve lobbantották fel az áldozati máglyát, amelyen a Napistennek embert vagy később állatot áldoztak fel. Az ősi Egyiptomban is nyomai vannak a napenergia ilyen felhasználásának.

Az újkori hasznosítás kísérletei a XVIII. században találhatók meg: a svájci Nicolas de Saussure feltalálta a mai napelem (kollektor) őst, amikor egyszerű fadobozra üveglencsét szerelve feketeföldet fűtött fel, 87 C-fokot ért el, majd 1860-ban a francia Augustin Mouchot 1,5 lóerős gőzgépet tervezett a napenergiával. Az első gazdasági hasznosítás ragyogó példája a chilei Salinas közelében levő tengervíz-tisztító berendezés, amely szintén napenergiával üzemelt, s végül a XIX. század má-

masztottak kifogást, mert a Nap energiájának csak töredékét fogja fel bolygónk, s így a „veszteségek” csökkentése semmiképpen nem befolyásolja a Föld biológiai vagy klimatikus egyensúlyát. A XX. század feléig azonban még nem volt olyan gazdasági és technikai hajtóerő, amely a Nap energiájának gazdasági hasznosítását előtérbe helyezte volna, mert az energiaátalakítás régi technológiája mellett a hasznosítási hatások rendkívül alacsonyok voltak.

A korszerű kiaknázás lehetőségét végül az űrhajózásban kifejlesztett technológiák (kollektorok — napfénycellák) tették reálissá.

AZ ÓRIÁS HANGYASZ NEVEN ISMERT NAPKITORÉS FÉNYKÉPE

Az olcsóbb napkollektorok ára a jövőben erősen csökken

sodik felében a francia Abel Pifre kidolgozta a jelenkori napkollektor őst.

Változatos technológia

A napenergia hasznosításának legfantasztikusabb tervét az USA egyik mammutvállalata, a Boeing cég dolgozta ki. Lényege, hogy óriási napelemet (11,7 km hosszú és 4,3 km széles) a Földet követő pályára juttatnak, ez a nap sugarait összegyűjti. A hőt koncentráltan a földi központban fognák fel és 10 000 megawatt villamos energiát termelnének. Ezt a hatalmas mennyiséget tartós üzemmel biztosítanák. Az objektum súlya 100 000 tonna lenne, 36 000 km magasságban szerelnék össze olyan műhelyűrhajók, amelyeket erre a célra juttatnának a kozmoszba. O. C. Boliën, a Boeing cég űrhajózási vezető szakembere szerint ezt a fantasztikusnak tűnő tervet az elkövetkező ötven évben ipari méretekben is meg lehet valósítani, és ebben az időszakban 100 ilyen állomás is működhetne. Becslése szerint egy ilyen objektum ára a földi központtal együtt — a technika mai állása szerint — körülbelül 1000 milliárd dollár lenne. (Ez az összeg olyan magas, hogy a jelenlegi feltételek között csak a szolidabb napenergia-hasznosítási irányzatok elterjedése várható.)

A napenergia energetikai célokra való hasznosítása a fizikai törvények ismeretében kézenfekvő törekvés. A napfény energiájának felhasználásával szemben még a legszigorúbb ökológusok sem tá-

A napfény energiájának felhasználása több célt szolgálhat. A hőhasznosítást, amikor közvetlen módon melegvíz-szolgáltatás, fűtés és hűtés céljaira használják fel a nyert energiát. A másik a közvetett, amikor a napfényt felfogva — kikapcsolva a hőerőműveket — közvetlenül elektromos energiát termelnek. Ez a módszer terjedt el az űrhajózásban és ezen a technológián nyugszik például a fényenergia alapján működő óraszerkezet is. (Angliában két év óta üzemel egy telefonhálózat, amelynek energiaellátását napelemek adják. A napelemekkel akkumulátorokat töltenek fel, s így a folyamatos energiaellátás napfény nélküli időszakban is elérhető. Az NSZK-ban már kísérleti napjármű közlekedik — ez olyan kisautó, amelyet a napenergiából nyert áram hajt.)

A napenergia hasznosításának technológiája ma már kidolgozott, de a kihasználás jelenleg még igen költséges berendezéseket igényel, az alkalmazás pedig olyan fejlett technikai infrastruktúrát tételez fel, amelyet csak a legfejlettebb ipari országok tudnak felmutatni. Ez a fejlesztés még az első szakaszban tart, s így a technológiák megvétele vagy nem lehetséges, vagy nagyon költséges. Így általában a napenergia versenyára napjainkban még nem kelhet „párbajra” a hagyományos energiahordozókkal.

Az alkalmazott technológia ma két tényezőtől függ: a felhasználás céljától és a napfényes órák számától az adott földrajzi térségben. A jelenlegi számítások szerint az optimális érték évi 3500 napfényes óra, amely az egyenlítő

és a két téritő közötti földrajzi övben található. A minimumérték, ameddig még a gyakorlati hasznosításra mód nyílik évi 1500 napfényes óra. (A kozmikus technológia alkalmazásának lényeges előnye, hogy a napfényes órák száma optimális és így bármelyik földrajzi zónában létesíthető földi központ.)

A napenergia gyakorlati alkalmazásának példája, hogy az USA-ban 1978. január 1-i adat szerint már összesen 300 000 négyzetméter felületű napelem volt üzemben, ebből 100 000 négyzetméter uszodák vízmelegítését, 40 000 négyzetméter pedig lakóházak fűtését, melegvíz- és hűtésszolgáltatását látta el. Az NSZK-ban 1977-ben 5000 napenergiaüzem dolgozott.

Gazdaságosság és beruházás

A napfény energiatermelési célokra való felhasználásában rejlő gazdasági előnyök realitását az is alátámaszthatja, hogy az olyan ismert vezető monopóliumok, mint az NSZK-beli MAN és AEG-Telefunken cég, az USA-beli Mac Donnell Douglas, a Honeywell, a Martin Marietta és a General Electric, az angol Bell cég fantáziát látnak ebben.

Egy 116 négyzetméteres lakótér teljes fűtéséhez-hűtéséhez és melegvíz-szolgáltatásához szükséges beruházás ma még 600 000 márka. Ez a költség 20 éves üzemidőt feltételezve — az NSZK-beli fűtőolajárakat alapul véve — nem gazdaságos. Vannak azonban olyan olcsó 20–25 000 márkás berendezések, amelyek már 2000 liter fűtőolajat helyettesítve évi 600 márka megtakarítást hoznak.

A napenergia energetikai célokra való hasznosítását az USA-ban 400 millió dollárral, Franciaországban 226 millió frankkal és az NSZK-ban 50 millió márkával támogatja évente az állam. (Ez az összeg töredéke az atomenergia fejlesztésére fordított kiadásoknak.) Az amerikai Energiafejlesztési és Kutatási Szervezet 1978. évi költségvetése 4 milliárd dollár volt. Carter energiaprogramjában évi 1,5 milliárd dollár támogatást irányoz elő a napenergia-fogyasztóknak.

Magyarországon a napenergia energetikai kiaknázására nem folyik központi irányított kutatás s kísérletsorozat. Hazánk adottságai a napfényes órák száma alapján közepes lehetőségeket teremtenek az ilyen energiatermelésre. Az illetékes szakemberek véleménye szerint a magyar műszaki és tudományos kutatóbázis figyelembe véve, nem célszerű ezen a téren honi forrásokból előrehaladni, mert a saját fejlesztés megteremtése óriási anyagi áldozatokat követelne, s a megtérülés alig lenne gazdaságos. A szakemberek úgy vélik, hogy az olcsóbb napkollektorok ára a jövőben erősen csökken majd, s reálisan számítani lehet arra, hogy a KGST-országokkal együttműködve ilyen berendezéseket be tudjunk szerezni. Ez azonban távlati energiámérlegünkben még az ezredfordulóra sem lesz gazdasági szempontból értékelhető nagyságrend.

A különböző energiakutató intézetek becslése szerint a napenergia hasznosítása alacsony hatásfokú, kb. 18 százalék. Így a magas beruházási költségek miatt nem valószínű, hogy annak részesedése 2000-ig látványosan nőne a világ energiatermelésében, s az ezredfordulóra maximálisan csak 5 százalékkal részesedik majd.

(Folytatjuk.)

IVÁN MIHÁLY

Fék, szelep

Remények és valóság

Idén számottevően csökkent a fejlett tőkés államok üzleti köreiben a „kínai business” iránt tanúsított hurráoptimizmusa. A kínai pártelnök nyugat-európai körútján tanúsított feltűnő érdeklődés a gazdasági kérdések és a korszerű technika iránt sem tudta „visszahozni” azt az 1978-as nyugati eufóriát, amikor sokaknak már úgy tűnt, hogy az évszázad üzletei Kínával köttetnek majd meg. Rá kellett döbbsenni: a kínai piac nem biztosít korlátlan lehetőségeket a gondokkal küszködő nyugati exportőröknek, illetve beruházóknak.

Időközben a gazdasági kérdésekben tisztábban és józanabban látó pekingi vezetés számára is nyilvánvalóvá vált, hogy az ország lehetőségei meglehetősen korlátozottak, a korábban elhatározott nagyívű fejlesztéseket módosítani kell, s még egyszer nem szabad elkövetni a „nagy ugrás” hibáit. Néhány hónappal ezelőtt megkezdődött a kínai gazdaságfejlesztés pályájának módosítása, a fék behúzása.

Kiigazítási kurzus

A kínai népgazdaság jelenleg a három évre tervezett „kiigazítási politika” időszakát éli, amelynek feladata a „négyek bandája” által elkövetett súlyos gazdasági tévedések okozta károk helyreállítása. (Nyugati becslések szerint a „négyek bandájának” rablógazdálkodása mintegy 60 milliárd dollár kárt okozott az országnak.) Elsősorban saját erőre támaszkodva kívánja Peking végrehajtani a gazdaság korszerűsítését, de ma már hajlandó ehhez igénybe venni korszerű külföldi technikát és — szemben a sokéves gyakorlattal — a külföldről származó kölcsönöket, hiteleket is.

A józanabb gazdaságpolitikai vezetési vonalat az indokolja, hogy mindinkább bizonyosodik: nem lehet megvalósítani az 1985-ig kitűzött terveket, a gazdaság nincs felkészülve az erőltetett ütemű fejlesztésekre. Az országban mind több a hiánycikk, a kereslet nincsen egysúlyban a kínálattal, az előállított termékek jelentős része ráfizetéses. A közelmúltban végrehajtott jelentős áremelésektől — az alapvető élelmiszerek és iparcikkek fogyasztói árát emelték meglehetősen drasztikus módon — Peking azt várja, hogy átmenetileg enyhülnek majd a termelés és a fogyasztás gondjai. (Kínában több évtizede nem emelték a fogyasztói árakat, az árrendezés végrehajtása azonban most már elkerülhetetlen volt.) 22 év után megszüntették több ezer termék árának ellenőrzését is, s tízezer árucikk esetében az árat ezentúl a kereslet-kínálat határozza majd meg. Ettől az árintézkedéstől azt várják, hogy versenyt teremt, meg-

KINAI KÜLDÖTTSEG AZ ESENHAMMI (NSZK) ATOMERŐMŰBEN

A „kínai flört” gazdasági téren nem úgy alakul, ahogy várták

élénkíti a gazdasági életet és serkenti majd a termelőket a minőség javítására.

Bár Peking még mindig meglehetősen hiányosan közöl adatokat gazdaságának helyzetéről, eredményeiről, többé-kevésbé valós képet lehet kapni a lehetőségekről és a gondokról. Tavaly a kínai külkereskedelmi mérleg hiánya 1,2 milliárd dollár volt. (Az ország teljes külkereskedelmi forgalmának értéke mintegy 22 milliárd dollár volt, ebből a nyugati országok részesedése 17 milliárd dollárt ért el.) 1979 első hét hónapjában a deficit már 1,4 milliárd dollár volt.

Tavaly az ipari termelés 13,5 százalékkal növekedett. Tovább súlyosbodott a fűtőanyaghiány, s a munkanélküliek száma megközelíti a 20 milliót. Bár az ipari termelés 1979 első felében 5,7 százalékkalulta felül a tavalyi azonos időszakét, s az év első nyolc hónapjában teljesítették az idei gazdasági év előirányzatainak 64 százalékát, világossá vált, hogy nem sikerül megvalósítani a tervezett „acélözönt” és a mezőgazdaság gépesítettségének fokának ugrásszerű emelését. A részeredmények sok esetben kedvezőek, de a kínai gazdaság összességében meglehetősen gyenge lábakon áll.

Ezért is töröltek több tervezett nagyberuházást, illetve lelassították azok megvalósításának ütemét, s újraértékelték az 1985-ig terjedő fejlesztési elképzeléseket. Mindez természetesen az import jelentős visszafogásával jár, ami Japánt érinti a legsúlyosabban. (Peking 2,2 milliárd dollár értékű japán importot mondott le.) Az importfékezés láttán több fejlett tőkés ország kénytelen volt tudomásul venni, hogy a „kínai flört” gazdasági téren nem úgy alakul, ahogy a Peking által felkorbácsolt remények azt sejtetni engedték.

Természetesen nem arról van szó, hogy Kína becsukja kapuit a nyugati cégek előtt. Inkább olyan pályamódosítás és irányítás következett be, amely már számol a lehetőségekkel és az ország teherbíró képességével. Kína a jövőben is igénybe akarja venni a gazdaság fejlesztéséhez a nyugati technikát és a tőkét, sőt mind jobban be kíván kapcsolódni a nemzetközi gazdaság „véráramába”.

(Hírlik, Kína csatlakozni szándékozik a Nemzetközi Valuta Alaphoz és a Világbankhoz.) Az elmúlt két évben Kína szerződés sorával igyekezett államközi szinten is támogatást szerezni gazdasága számára: az 1978-ban aláírt nyolcéves kínai-japán kereskedelmi megállapodás az első öt évre 20 milliárd dolláros kölcsönös áruforgalmat irányoz elő; a kínai-francia gazdasági megállapodás keretében a nyugat-európai ország többek között 7 milliárd dollár értékű hitelt helyezett kilátásba; a Közös Piacal kötött öt évre szóló kereske-

delmi szerződés ugyancsak újabb üzleti lehetőségekhez juttatja a kínai külgazdaságot.

A hitelpolitika változásai

A „nyugati nyitás” fontos állomása volt, hogy Peking felhagyott korábbi gyakorlatával, nevezetesen azzal, hogy nem fogad el külföldi hiteleket, kölcsönöket célkitűzései finanszírozásához. Miután az exportbevételek korántsem fedezik a fejlesztésekhez szükséges gépek és berendezések árát, Peking „szentségtörésre” határozta el magát: mind állami, mind pedig bankkölcsönöket szívesen igénybe vesz. Legutóbb például az Egyesült Államok nyújtott kétfélmilliárd dollár összegű hosszú lejáratú kormánykölcsönt, de a hitelezők hosszú sorában található Japán, Nagy-Britannia, Olaszország is, s természetesen a jelentősebb világcégek sem akarnak kimaradni...

Tavaly a nemzetközi pénzügy még úgy számolt, hogy 1985-ig Kína mintegy 150 milliárd dollár értékben vesz majd fel nyugati hiteleket. A legfrissebb becslések szerint — a kiigazítási, fékezési gazdaságpolitika fényében — 30–35 milliárd dollár felvétele látszik reálisnak.

Az új kínai pénzügyi politikában kiemelt szerep jut a központi banknak, a Kínai Népbanknak, amelyet újabban jelentős hatalommal ruháztak föl. Ugyancsak felértékelődött a Hongkongban működő kínai bankcégek szerepe, ezek a bankok ugyanis fontos kaput jelentenek a nyugati pénzügy felé, s jelentős százalékát bonyolítják le a kínai külkereskedelemmel kapcsolatos pénzügyi műveleteknek.

A módosított importprogram finanszírozása azonban nemcsak hitelekből, kölcsönökből történik. Jelenleg az olaj és a szén a legfontosabb „devizakereső” a kínai külkereskedelemben, de a könnyűipar, valamint az élelmiszeripar is hozzájárul a bevételek növeléséhez. Csakhogy az olaj- és szénkészletek mennyisége, valamint a kitermelés növekedésének üteme nem elégséges a modernizálás anyagi megalapozásához, a könnyű- és élelmiszeripar termékei pedig a nagy verseny és a növekvő protekcionizmus következtében egyre nehezebben értékesíthetők. A modern technikájú, jó minőségű termékeknek azonban van piacuk, csakhogy ezek a cikkek Kínában is a hiánycikkek közé tartoznak, illetve a korszerűsítés pontosan ezen áruk termelésének a megteremtésére irányul. Az elképzelések szerint a kívánt modern technikáért és gépekért Peking az energiahordozók mellett ezekkel a termékekkel fizeti vissza a köl-

csönöket, illetve így növeli majd exportbevételeit.

Ilyen körülmények között igyekeznek mindent elkövetni, hogy az importvisszafogás ellenére ne csökkenjék a külföldiek számára a kínai piac vonzereje. Továbbra is számítanak a nyugati tőkére, s olyan szelepeket nyitnak meg, amelyeken keresztül a módosított célokhoz megfelelően áramolhat be az országba a külföldi tudás és a tőke. Az egyik szelep a vegyes vállalatok működését lehetővé tevő törvény, amelyet a nyár derekán fogadott el a Népi Gyűlés.

A vegyes vállalatok

A törvény lehetővé teszi vegyes vállalatok alapítását nyugati részvétellel kínai területen azzal a szándékkal, hogy bővüljön az ország kivitele, s emelkedjék a műszaki-technikai színvonal. Szívesen látják azokat a külföldi vállalatokat, amelyek technikájára szükség van Kínának a modernizáláshoz. A vegyes vállalatokban a külföldiek részesedésének alsó határa 25 százalék, s a külföldi részvétel készpénzben, tőkejavakban, technológiában testesülhet meg. A közös vállalatok elnöke csakis kínai állampolgár, de az elnökhelyettes külföldi is lehet. A törvény értelmében a nyereség, a veszteség és a kockázat a tőkerészesedés arányában oszlik meg, s a vállalatok több éven át adókedvezményben részesülhetnek.

Adózás után a nyereség arányos része külföldre utalható át, a Kínában újraberuházott profitok után azonban további adókedvezmény jár. A külföldiek aggodalmát hivatott eloszlatni az a rendelkezés, melynek értelmében az állam garanciát nyújt a kisajátítás ellen. (Feltűnő az az előírás, amelynek értelmében büntetést kell fizetni akkor, ha veszteség keletkezik a „beruházott” korszerűtlen technika következtében. Peking ezzel a rendelkezéssel igyekszik elejét venni a tegnapi technikája és technológiája beáramlásának.)

A vegyes vállalatok igazgatósága széles jogkörrel rendelkezik, s az alapítandó cégek majd közvetlenül is exportálhatnak. Lehetőség nyílik arra is, hogy a vegyes vállalatok külföldön leányvállalatokat, illetve képviselőket nyissanak. (A vegyes vállalatok létrehozását és működését előmozdító csúszszerv október elején alakult meg Zsung Ji-szennel, Sanghaj egykori nagykapitalistájával az élen. A szervezet igazgató tanácsában zömében volt kapitalisták, iparosok, kereskedők, valamint hongkongi és mackaói „külföldi kínaiak” ülnek.)

A vegyes vállalatok létrehozásának engedélyezésétől azt várják Kínában, hogy egyszerűsödjen a mennyiségű aktív tőke áramlik majd be az országba, másrészt pedig a korszerű technika révén komoly mértékben bővül majd az export és a kínai iparcikkek is versenyképessé válnak a világpiacon.

A kínai fővárosban nem is titkolják, hogy nagy reményeket fűznek a külföldön — elsősorban a Délkelet-Ázsiában — élő kínaiak bevonásához a modernizálásba. Becslések szerint a Fülöp-szigeteken, Malajziában, Thaiföldön, Szingapúrban, Indonéziában és Hongkongban élő kínaiak 50 milliárd dollár beruházható tőkével rendelkeznek, s ennek egy része szívesen is vándorolna — a megfelelő feltételek biztosítása esetén — az „anyaországba”. Kína-szakértők szerint ezek a tőkék lesznek majd a fejlett tőkés államokból származó beruházások előőrsei.

A továbbra is megoldatlan amerikai—iráni válság hejtő fejleményei arra engedtek következtetni, hogy az ügy kezelése mindkét ellenpóluson igen komoly belpolitikai következményekkel járhat. Iránban meglepő és hirtelen személyi változások jeleztek, hogy Khomeini és környezete amely a krízist Bazargan miniszterelnök megbuktatására használta fel egy korábbi szakaszban, a feszült légkörben további pozícionyerésre törekszik. Ugyanakkor az Egyesült Államokban a túsdrámát egyértelműen felhasználják az egyébként is jobbra tolódott közvélemény további „megkeményítésére”. Ez nemcsak alapvető fontosságú nemzetközi problémákat (SALT-2 ratifikálása) sodor le a napirendről. Megfigyelhető belpolitikai pozícióharc is.

Az említett tények arra utalnak, hogy a válság krónikájának mindennapos eseményei ma már nem érthetők meg a résztvevők belpolitikai-taktikai érdekeinek figyelembevételével nélkül.

Flottamozdulatok

November 28. Miután a hajnali órákban befejeződött a Biztonsági Tanács formai ülése és megszületett az a határozat, amely szerint a vitát december 1-re, szombatra halasztják, megvárando Baniszadr iráni külügyminiszter megérkezését — Teheránban a helyzet megfordul. Az „iszlám forradalmi tanács” Szadegh Ghotbzadehet nevezte ki külügyminiszternek. A leváltott Baniszadr továbbra is ügyvezető gazdasági- és pénzügyminiszter marad. A leváltást iráni hivatalos körök nem indokolták. A különböző hírügynökségek egybehangzó információi szerint azonban arról van szó, hogy Baniszadr mutatott bizonyos szerény kompromisszumos készséget, míg Szadegh Ghotbzadeh a Khomeini ajatollahot körülvevő tanácsadói kör egyik „legkeményebb”, az ajatollah vonalát legpontosabban követő tagjai közé számít. Kinevezése azt jelenti, hogy rövid idő alatt Khomeini legszűkebb tanácsadói köréből immár ő a harmadik külügyminiszter. (Yazdi és Baniszadr után.)

Ghotbzadeh nyomban kinevezése után kijelentette: „még nem határozta el”, vajon New Yorkba utazik-e a Biztonsági Tanács szombatán esedékes ülésére.

Ugyanezen a napon a Pentagon hivatalosan közölte a Perzsa-öböl térségébe tartozó, vagy arrafelé tartó 19 hadihajóból álló tengeri haderő összetételét. Ennek alapján katonai szakértők ezt a flottaszervezést a legjelentősebbnek tartják a második világháború óta. A Washington Post közli azokat az állítólagos alternatívákat, amelyeket katonai körök Carter elé terjesztettek arra az esetre, ha az elnök katonai akciót határozna el Irán ellen. Ezek az öböl menti olajforrások s —finomított; az iszfaháni és sirázi légitámaszpont, vagy Kum városa, Khomeini ajatollah székhelye elleni támadás. A lap a listához hozzáfűzi, hogy ezek az alternatívák egy sor szakértő szerint használhatatlanok, miután kiszámíthatatlan reakciót váltanának ki a mohamedán világban, az első alternatíva pedig elfogadhatatlan lenne az iráni olaj japán és nyugat-európai vásárlói számára is.

November 29. Ghotbzadeh új iráni külügyminiszter ismét nyilatkozik. Kijelenti, hogy Teherán nem ismeri el a Biztonsági Tanács és az ENSZ, valamint a há-

gai nemzetközi bíróság esetleges döntését a túsok ügyében. Khomeini amerikai újságírók előtt Cartert is bűnözőnek nevezi, és hangoztatta, hogy a sah kiadatása után Irán követeli „Carter bírósági felelősségre vonását is”.

November 30. A hajnali órákban a mexikói külügyminiszter bejelentette: nem engedik vissza Mexikóba a volt iráni uralkodót és családját. Ugyanakkor Szadat egyiptomi elnök közli, hogy a maga részéről kész menedékjogot biztosítani az exuralkodónak.

Közlük, hogy újabb amerikai repülőgép-anyahajó (a Forrestal) indult a Perzsa-öböl irányába.

ABDOLHASSZAN BANISZADR, VOLT KÜLÜGYMINISZTER

Meglepetésszerű interjút ad egy teheráni lapnak

December 1. Irán második számú vallási vezetője, Sariat Madari ajatollah nyilatkozatot ad, amelyben utal arra, hogy ő és számos más főpap nem ért egyet az amerikai nagykövetség megszállásával és a túszedéssel. Ezzel egy időben bírálja a hétvégi népszavazáson jóváhagyásra kerülő iszlám alkotmánytervezetet. Sariat Madari különösképpen a legfőbb vallási vezető gyakorlatilag egyeduralmi helyzetének koncepcióját utasítja el. Egyébként Kurdisztánban és Beludzsisztánban a nemzeti kisebbségek képviselői a lakosságot a népszavazás bojkottálására szólítják fel.

A sah Texasban

Ghotbzadeh iráni külügyminiszter bejelentette; az amerikai ügyvivő és két másik magas rangú diplomata, akik nem estek fogságba a nagykövetségen, hanem a külügyminisztérium épületében tartózkodnak, „szabadok, és akkor hagyhatják el az országot, amikor akarják”. Néhány órával később a nagykövetséget megszálló „diákok” közlik, hogy a három diplomata szabadon bocsátásáról szó sem lehet. A külügyminiszter nyilatkozatát „felelőtlennek” nevezik. Ismét néhány órával utóbb Ghotbzadeh visszavonja nyilatkozatát, és azt mondja, ha az amerikai diplomaták elhagyják a külügyminisztériumot „nem felelősségükért”. Este (miközben New Yorkban összeül a Biztonsági Tanács), egy iráni városban a beludzsi törzs több száz fegyverese megtámadja a választóhelyiségeket, és elégeti a népszavazási okmányokat.

December 2. A Biztonsági Ta-

Irán-dosszié

Megoldás nélkül

Új BT-határozat

Teheráni rejtélyek

sokat gárdisták őrizete alatt „teheráni magánházaknál” helyeznek el.

December 3. A Biztonsági Tanács folytatja ülését. Ezzel kapcsolatban Ghotbzadeh iráni külügyminiszter televíziós nyilatkozatában kijelenti: országa azért nem vett részt a Biztonsági Tanács ülésén, mert „ha részt venne, akkor a tanács határozatai kötelező érvényűek lennének Iránra”. Waldheim ENSZ-főtitkár telefonkapcsolatban van az iráni külügyminiszterrel, aki közli, hogy Teherán csak ügyvivői feladatokat ellátó megbízottat küld az ENSZ-be, akiknek nincs tárgyalási meghatalmazása.

Befejeződik az alkotmányról szóló népszavazás. A különböző kisebbségi területeken végrehajtott bojkott miatt a rádió a szavazóhelyiségek nyitvatartásának meghosszabbítását ajánlja. Közlik, hogy végeredményt csak öt nap múlva hoznak nyilvánosságra.

Egyhangú szavazás

December 4. Az iráni külügyminiszter megerősíti, hogy az amerikai túsokat kémkedésért bíróság elé fogják állítani. A Tudeh párt lapja, a Mardom vezércikkben fejti ki a kommunista álláspontot s ennek során nyugtalan-ságnak ad hangot Irán jelenlegi külpolitikájával kapcsolatban. Hangoztatja, hogy az iráni diplomácia egymást követő vezetői „saját sajtó- és személyes belátásuk” szerint cselekednek. A lap felteszi a kérdést, hogy a forradalmat mindig támogató Szovjetunió címére elhangzó „sértegetések és rágalomok” Teherán külpolitikáját tükrözi-e, vagy pedig egyes személyiségek egyéni álláspontját.

December 5. Az amerikai idő szerint kedden késő esti órákban egyhangúlag megszavazott Biztonsági Tanács-határozat felszólítja Iránt: haladéktalanul bocsássa szabadon az amerikai túsokat, és tegye lehetővé, hogy elhagyhassák az országot. Egyben sürgeti, hogy az USA és Irán békés eszközökkel rendezzék vitáikat. Waldheim főtitkárt felszólítják, hogy folytassa közvetítő tevékenységét.

A Pravda hosszabb cikkben foglalkozik a helyzettel. Megállapítja, hogy a nemzetközi életben nincs kettős mérce. Az amerikai flotta-felvonulásra utalva kifejti, hogy a diplomáciai képviselők sérhetlenségének elve nem igazolhatja független országok szuverenitásának megsértését. Megengedhetetlen, hogy az amerikai nagykövetség megszállásával kapcsolatos incidens veszélyes nemzetközi provokációk nyitánya legyen.